د پښتو شعر
عروضي نظام
نقیب الله سالک
(ککي، بنو)

د پښتو شعر

عروضي نظام

نقيب الله سالک
ککي بنو

بسم الله الرحمٰن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم	د پښتوشعر عروضي نظام
ليکوال	نقيب الله سالک
اشاعت	اگست ، ۲۰۱۴
شمېر	پنځهٔ سوه (۵۰۰)
کمپوزر	نقيب الله سالک
نظر ثاني	فرهاد محمدغالب ترين
ټايټل	زاهد امين زاهد
بيعه	دوه سوه (۲۰۰) روپۍ
چاپخانه	دانش خپرندويه ټولنه،پېښور

OWNED BY 0300 9792115

د موندلو درکونه :

حمزه بک ډپو چوک بازار بنو،

صمدليه کتب خانه،غله منډي چوک بنو،

يونيورسټي بک ايجنسي خيبر بازار پېښور،

پښتو اکېډمي بک شاپ پېښور يونيوسټي

ابواحمد حافظ رحمت الله کتبخانه وکمپوزنګ سنټرملتان ککي بنو

حقوق د لیکوال پۀ حق کښې محفوظ دي

لیکوال

نوم --- نقیب اللّٰه

قلمي نوم --- سالک

د استوګنې ځاي ------------------------------ ککي بنو

تعلیم ----------------- ایم - ایس - سي (اقتصادیات) ،

بي - ایډ

OWNED BY 0300 9792115

پیشه --- ملازمت

موبائل ------------------------------------ 03009792115

ایمیل ----------------- salekhashimi@gmail.com

تړون

د ارواښاد میاشرف
او د
OWNED BY 0300 9792115
ښاغلي درویش دراني

پۀ نومونو
چا چې د پښتو شعري خزانې نه د
خپلو عروضو اثاثه
را برخېره کړه -

مننه

د محترم سلیم قرار صیب د ګټورو ادبي مشورو ډېر شکر ګذار یم -

د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترین صیب ډېره ډېره مننه کوم چاچې د خپلومنصبي فریضو او کورني ضرورتونوسره په دې نیولي وخت کښې زما دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور بخښلو او زۀ یې په خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظرثاني نه علاوه یې په دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست یې یو په دوه کړو- د ګران رشید جوهر صیب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډېره مننه کوم چا چې د مسودې د لیدلو په وخت په ملا ټېولي یم او په دې کړلېچنې لارې کښې یې د لارې هوارولو په لړ کښې راسره نۀ هېرېدونکې هڅې کړې دي-

OWNED BY 0300 9792115

کوموملګرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې په یوې یا په بلې طریقې زما مرستې کړې دي هغه مې په خپلې حافظې کښې خوندي کړې دي خو دلته یې د نومونو ذکر کافي ګڼم: دمسازشاهین ، ډاکټر وهاب روان ، راست عمل ظهیر، روح نیاز سیفي ، اصف ککي، فرید پیرخیلي، ابو احمد حافظ رحمت الله ککي ، فراز پیرزاده ، ظفر پیرخېلي ،سیف الله شاه سیفل ، پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمرقیاز قائل،پروفېسر ډاکټر حافظ شمس الدین ، اقبال حسرت، عبدالسلام بېتاب عادلوي،عبدالسلام تابش،روئدارعلي شاه روئدار، شاهد خان شاهد ، ارشد منډاان ، رشید جوهر ، عبدالرحمان شاه ساګر ، دلکشور محصور ، غازي سيا ل ، منیب راحل ، زاهد امین زاهد ، سلیم قرار ، عمر دراز مروت، پروفېسر (ریټائرډ) حمید الله جان ، ډاکټر حارث حمید،انجنیئر محمد نعمان خان ، انجنیئر جنېد خان او محب الله خان -

فهرس

مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ---------------------- ۱۲
خپلې خبرې -- ۲۰
اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ -------------- ۲۵
د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ ------------------------------ ۲۵
پښتو ته د عروضو راتګ -- ۳۰
دویم باب : د علم عروض اصطلاحات ---------------- ۴۵
سپلاب (څپه) -- ۴۵
خج (فشار) -- ۵۲
رکن (غونډ) --- ۵۷
مصرعه --- ۶۱
وزن -- ۶۴
بحر --- ۶۹
دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې ------------------ ۷۲
تقطیع -- ۷۲
د تقطیع قاعدې -- ۷۳
څلورم باب : د پښتو شاعرۍ دودیز بحرونه ------------- ۸۵

OWNED BY 0300 9792115

اوږد رکني بحرونه -- ۸۵
لومړے اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۸۶
لومړے ښاخ -- ۸۶
دویم ښاخ -- ۸۸
دریم ښاخ -- ۹۰
څلورم ښاخ -- ۹۲
دویم اوږد رکني بحر ------------------------------------- ۹۵
لومړے ښاخ -- ۹۵
دویم ښاخ -- ۹۷
دریم ښاخ -- ۹۹
څلورم ښاخ -- ۱۰۲
دریم اوږد رکني بحر ------------------------------------- ۱۰۶
لومړے ښاخ -- ۱۰۷
دویم ښاخ -- ۱۰۹
دریم ښاخ -- ۱۱۱
څلورم ښاخ -- ۱۱۳
څلورم اوږد رکني بحر ------------------------------------- ۱۱۵
لومړے ښاخ -- ۱۱۵

OWNED BY 0300 9792115

دویم ښاخ ---------- ۱۱۷

دریم ښاخ ---------- ۱۲۰

څلورم ښاخ ---------- ۱۲۴

پنځم اوږد رکني بحر ---------- ۱۲۷

لومړے ښاخ ---------- ۱۲۸

دویم ښاخ ---------- ۱۳۰

دریم ښاخ ---------- ۱۳۲

څلورم ښاخ ---------- ۱۳۴

پنځم ښاخ ---------- ۱۳۶

لنډ رکني بحرونه ---------- ۱۳۹

لومړے لنډ رکني بحر ---------- ۱۳۹

لومړے ښاخ ---------- ۱۴۰

دویم ښاخ ---------- ۱۴۲

دریم ښاخ ---------- ۱۴۳

دویم لنډ رکني بحر ---------- ۱۴۴

لومړے ښاخ ---------- ۱۴۵

دویم ښاخ ---------- ۱۴۶

دریم ښاخ ---------- ۱۴۸

OWNED BY 0300 9792115

دریم لنډه رکني بحر -- ۱۴۹

لومړے ښاخ -- ۱۵۰

دویم ښاخ --- ۱۵۲

دریم ښاخ --- ۱۵۴

اخذ لیک (کتابیات) -- ۱۵۶

OWNED BY 0300 9792115

مشکل سرخط

هره علمي ليکنه ګرانه وي، خشکه وي؛ څنګه چې يې ليکل وخت غواړي، کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس ليکلې کېږي ، دغه شان يې لوستل هم ګران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نۀ شي ، پېراګراف دوباره لوستل غواړي - د دې پۀ مقابل کښې د داستان ، قيصې يا ناول ليکل که هر څو ګران دي خو لوستل يې ډېر اسان دي ، ليکل يې هم ډېر سرخوږے نۀ غواړي او لوستل خو يې لۀ هر څۀ نه اسان دي- هم دغه وجه ده چې علمي ليکونه کول هم کم دي او د علمي ليکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بيا پۀ تېره پۀ پښتو کښې خو که يو اړخ ته علمي ليکنې کمې دي، بلکه د نثر ليکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته يې لوستونکي هم ډېر زيات کم دي - پۀ پښتو ادب کښې زياته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې پۀ هر لحاظ د معيار او مقدار لۀ رويه غني حيثيت لري -

محترم نقيب الله سالکؔ صاحب پۀ هغه عالمانو فاضلانو او پوهانو کښې دے چې د علمِ عروض غوندې پۀ يو مشکل او تر څۀ حده پورې "متروک" سرخط يې ډېر غوره ، مدلل او پۀ زړۀ پورې ليک کړے دے او بيا پۀ پښتو شاعرۍ کښې يې د عروضو مختصر تاريخ بيان کړے دے - مختصر ورته ځکه وايم چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به يې ضرور

OWNED BY 0300 9792115

کمه وي - "میاشرف " وړو لیکوال دے چې پۀ پښتو کښې یې پۀ عروضو کتاب دے - چې یو غوره کوشش وو ، خو د میاشرف نه پس بل چا پۀ دغه لار تګ و نۀ کړو ' وجه یې څرګنده ده چې یو خو دغه لار "پلِ صراط" وو او بل پښتانۀ لۀ هر اړخه پۀ مشکلاتو کښې ګېر وو- او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي چې پښتون قام ترې لۀ بده مرغه پۀ هره زمانه کښې محروم دے -

زمونږ محترم لیکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې ورکولو سره سره اهم کار دا کړے دے چې مثالونه یې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره یې د پښتود تطبیق د پاره ځان ډېر زیات کړو دے ځکه چې د هرې ژبې خۀ خوبۍ او خامۍ وي -

OWNED BY 0300 9792115

رښتیا خبره خو دا ده چې پۀ حقیقت کښې د یوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم پۀ اصلي معنو کښې نۀ شي کېدې ځکه چې د هرې ژبې پۀ شا د دغه ژبې د ویونکو یو تهذیب او کلتور دے او د تهذیب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د یو تهذیبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا دے چې د عروض علم د عربی ژبې دننه زیږون موند دےاو د عربی ژبې پۀ مناسبت سره یې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره پۀ تطبیق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپیر دےخو نقیب الله سالکؔ هم پۀ دغه مشکل قابو موند دےچې دا د لیکوال پۀ دغه علم د قدرت یو ځلنده مثال دے اود

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې یې څرګند دلیل دے۔

مصنف د عربی عروضو نه علاوه د ځینې نورو ژبو د عروضو هم ذکر کړے دے۔نو رښتیا خبره دا ده چې پۀ ټولو مشرقي ژبو کښې د شاعرۍ د پاره څۀ قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرۍ منضبط کولو دپاره ځینې اصول ټاکلي وو۔ جابرعلي سید د انګریزي عروض خامۍ او خوبۍ پۀ تفصیل سره بیان کړې دي هغه وایي چې د انګریزي عروضو (metre) د وزن بنیاد پۀ دوه څیزونو دے ؛ یود لفظونو اجزاء او د دوي خفي یا بلند (اوچتېدل) یعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دے او دویم د دوي شمېره (quantity) . جابرعلي سید یې بیا تفصیل بیان کړے دےاو د انګریزي عروض یو خصوصیت یې دا هم بیان کړے دے چې د زیاتو الفاظو پۀ وزن کښې د راوستو دپاره هغه پۀ یو کره توګه نۀ شي ادا کو او اخېري حروف یې پۀ تادي (جلدۍ) ادا کول او مخکښې تلل لازمي وي beasts , fields وغېره د دغه قبیلې الفاظ دي ۔ او دا یې هم لیکلي دي چې پۀ انګریزي عروض کښې د تقطیع عمل هم ډېر اوږدوا لري ۔ مونږه خو ارکان پۀ عمودي کرښو کښې تقسیمو او دغه کافي ګڼو لیکن پۀ انګرېزۍ کښې د کرښو (لکیرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعیت څرګندولو دپاره علامت – ، ^ هم لګول وي چې شمېره یې د لسو او اتو نه کمه نۀ وي۔

د هندي عروضي نظام پۀ باره کښې ډېر کم معلومات دي۔

OWNED BY 0300-9792115

وجه يې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هيڅ توجه نۀ ده کړې -او هندي علوم د البېروني نه علاوه چا د پام وړ نۀ دي ګڼلي- البته عظمت الله خان پۀ دغه لړ کښې کار کړے دے - د هغه وېنا مطابق هندي عروض چې "پنګل" نامه لري، پۀ هغې کښې هم د انګرېزي پۀ شان خفي جز يعني "ماترا" پۀ يو حرف مبني وي، پۀ "دوهه" کښې ټول اتۀ څلوېښت ماترا وي پۀ هره مصرعه کښې څلېريشت څلېريشت (۲۴،۲۴) او پۀ "سرسي" بحر کښې اوويشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري- د بحرالفصاحت مصنف نجم الغني د دريو ژبوعربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو يادونه کړې ده- چوپايي بحر د سريع مشابه دے، تربهنګه د متدارک سره او بهجنګ پريات د متقارب هم وزن بحر دے

OWNED BY 0300 9792115

زۀ پۀ اخيره کښې پۀ عروض باندې ځينې عمومي خبرې د جابرعلي سيد د دائره معارف اسلاميه څخه را نقل کوم چې ځينې وضاحتونه دي او زما پۀ خيال ضروري هم دي-

ا – د الحريري او ابنِ خلکان دا قياس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې ګني خليل د عروضي اوزانو پۀ تشکيل کښې د ټټک د اواز نه اثر واخيستو- د اوازونو چې څۀ اندروني صوتي او عروضي نظام نۀ وي ، د هغې نه د خليل د مستفيد کېدو امر ډېر لرے وا لري وجه يې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو يو سخت ګيره سلسله ده چې د زياتو رعاياتِ زماني د وصف

لرلود خپل ساخت سختوالي لۀ وجې سرغړونه نۀ شي کولې ، بلکه نور هم سختېږي او پېچيده کېږي- حقيقت خو دا دے چې د وضع کونکي پۀ وړاندې د ف –ع– ل ماده وه چې ورباندې د صرفي اوزانو انحصاروو ،خليل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفيد حرکات او سکنات يې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنګ نمونې (rhythmic patterns) وګرځېدې -

۲ – د حمزه اصفهاني دا دعوىٰ صرف د حسد وجه معلومېږي چې خليل علم النغم پۀ علم العروض بدل کۀ او پۀ ظاهره يې د يوۀ نوي علم بنياد کېښودۀ ، دا سراسر بې دليله خبره ده ، پۀ دې وجه چې علم النغم کښې ايقاع بنيادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زيات مبسوط او مختلف النوع وي - خليل که څېرې پۀ علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم يې د مذهبي وجوهاتو پۀ بناء پۀ خپل وضع کړي شوي علم کښې لۀ دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نۀ شوه کولې -

۳ – د بحرونو د استخراج پۀ لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م – ۲۲۱ هج) ذکر نۀ شي کو د اخفش پۀ نزد د خليل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نۀ دي ځکه چې فاصله صغرىٰ چې پکښې درې متحرک او يو ساکن راځي پۀ اصل کښې د يو سبب ثقيل او د يو سبب خفيف نه مختلف نۀ دي ؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خليل پۀ نزد

OWNED BY 0300 9792115

فاصله صغرىٰ دے پۀ اصل کښې د سبب ثقيل "ضر" او سبب خفيف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني پۀ وينا د اخفش مذهب ايراني عروضيانو غوره کړۀ او فاصله يې غير ضروري اصول وګرځوله -

۴ - د بحر معنىٰ د سمندر ده، څنګه چې سمندر ته څو دريابونه ور غورزيږي او ورسره يو ځاې کيږي دغه شان پۀ بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح لۀ يوې لوېې مودې نه د زحاف پۀ اصطلاح کښې ضم شوې ده -

۶ - دا خبره منلې شوې او څرګنده ده چې پۀ عربي ، انګريزي او يوناني عروض کښې بنيادي فرق د نبره (ictus) دے د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کيږي او هغه هم (جبريه) چرته چې ځينې عروضي اصول يا ارکان د انګريزي الفاظ سره اهنګ يو کوي ،د مثال پۀ توګه که چېرې مونږ د عربي لفظ "لک" (سبب ثقيل) د انګريزئ د "city" يا "pity" (ټروکاي رکن) برابر وګڼو چې پۀ څرګنده صحيح ښکاري خو بيا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د " city " يا "pity " لهجه د "لک" نه پورته واقع کيږي دغه شان د انګريزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زياته اوچته ده -

۷ - د يوناني ژبې پۀ عروضي نظام يوروپي عروضي نظام اډاڼه دے پکښې د نبره وجود مشتبه دے خو دا اشتباه يو څو

OWNED BY 0300 9792115

عروضي ماهرينو ته شوې ده ګکني پۀ عامه توګه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې short يې unaccented او long يې accented منلي شي ليکن پۀ دغه اصولو کښې لچک هم شته اګرچه د انګرېزي شاعر کولرج (Coleridge) يې پۀ اصولي توګه short، unaccented او long يې accented مني -

۸ - د عربي شعر د بحورو او اهنګ سراغ د صحرايي اوښې د تګ سره تطبيق کول ، چې ځينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړے دے ، هغه د قياس نۀ لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نۀ خوري -

ځينې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب پۀ عروض شوے دا کتاب د ډېرو سوالونو پۀ خپله جواب دے- دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړے دےاو چرته يې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچيده ،ګرانه او سرخوږې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څۀ توقع کېدې شوه پۀ ډېره احسنه طريقه او پۀ عام فهم انداز کښې يې د دغه موضوع احاطه کړې ده - پۀ عربي او فارسي او تر څۀ حده پورې پۀ اردو کښې پۀ دې موضوع ډېر کار شوے دے او پۀ دغه ژبو کښې پۀ دغه موضوع ډېر څۀ تر لاسه کېدے شي خو زما پۀ خپل خيال پۀ پښتو کښې د مياشرف نه پس د درويش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو نۀ شي، خو تر څۀ حده

OWNED BY 0300 9792115

زمونږه لارښودنه کو شي او په خاصه توګه د سالکؔ صاحب د عروضو علم د کافي مطالعې نه پس د هغوي نه په دې لړ کښې د ډېر څۀ امید لر شو-

الله دې وکړي چې د سالکؔ صاحب دا کوشش د پښتو ژبې، پښتون قام او د واړه پښتونخوا پۀ ښۀ ورشي ،او الله دې وکړي چې سالکؔ صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو د کمي پۀ لور پام وکړے شي او دا ژبه پۀ علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې هڅې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت جذبه تانده او ژوندۍ وساتي - امين - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترين خوبشکي

صدر مرکزي پښتو ادبي جرګه ، ضلع نوښار

۱۲ مارچ ۲۰۱۴ ء

خپلې خبرې

د نن نه څو کاله مخکښې مې د فېس بک پۀ وال باندې يو غزل ورکړے وو- پۀ هغې غزل باندې د ملګرو تبصرې راشروع شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملګرے وو- د دۀ تعلق د ډومېل سيمې سره وو او استوګنه يې پۀ کراچي کښې کوله - د ے د پي ائ اې ملازم وو او د شاعرۍ ذوق يې هم ځوان وو- علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پۀ غزل راپوست کړه نو پۀ هغې کښې يې داسې ليکلي وو ؛

"لکه انار د ننه خون خون يم
پۀ مسکاخلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

OWNED BY 0300-9792115

وروره ! تاسو د دې شعر دو يمې مصرعې ته فکر وکړئ ماته يې پۀ بحر کښې څۀ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده "-

ما د څۀ فکر نه پس پۀ دې مصرعه کښې داسې بدلون وکړو :

هم که پۀ خلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې پۀ فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه - علي زمان وزير بيا پۀ خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه شوه - نو ما ترېنه تپوس وکړو چې "دا څۀ راز د ے ؟ پۀ دواړو صورتونو کښې د سېلابونو شمېر هم يو شان د ے"- نو دۀ پۀ جواب

کښې ولیکل چې هسې د تجربې پۀ بنیاد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښۀ پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما پۀ زړۀ کښې د تجسس او تلاش ، د څېړنې او شننې ا زغي مات شول- چې څۀ منطقي عوامل ا و ساینسي دلایل دلته هم کار فرما دي چې د یوۀ شمېر سېلابونو پۀ دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو پۀ بدلون سره بحر اغیزمن کېږي- تلاش او شننې مې شروع کړې - ملګرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتبخانو سره مې اړیکې تینګې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - پۀ دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې رایستلې او پۀ شعرونو بۀ مې عملي کولې - پۀ دغې کار کښې به سوالونه هم پیدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو، پښتواو د عربی) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې پۀ بنیاد جوابونه رالېږل-

اردو ، عربي او انګرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته پۀ لیکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ایله څو کتابونه پۀ لاس راغلل- د پښتو د عروضو پۀ لړ کښې ارواښاد میاشرف ، ښاغلي درویش دراني او مجاور احمد زیار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه یې د دنیا نورو ترقیافته ژبو سره سیاله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي -او زما پۀ خیال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزانې نه د خپلو عروضو اثاثه را برڅېره کړه - لۀ دې وجهې که مونږ دا دواړه

ژبپوهان د پښتو "د عروضو امامان" وبولو نو څۀ مبالغه به نۀ وي- د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هراړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د د غو تصنيفاتو پۀ برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانووخت پۀ وخت ګوتې نيولې وې يعني د "يوۀ باقاعده عروضي نظام نشت والي ته "-

خو دا هم يو حقيقت دے چې څۀ خو د عروضو علم انتهايي مشکل دے او څۀ مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو- هم لۀ دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نۀ ده ورکړې شوې- چې چا سره هم د عروضو پۀ باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار ووے ، چابه ورته غير ضروري پۀ دې وجه ووے چې زمونږ ضرورتونه د موسيقۍ د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا ووے چې د پښتو شاعرۍ عروضي نۀ ده- پۀ دغو ورځو شپو کښې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوڅۀ راسره د عروضو مواد زياتېدل او څۀ مې دا احساس هم ملګرے وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نۀ شي اوخوندي يې وساتم - چونکه پۀ پښتو ادب کښې د نثر برخه (پۀ خاصه توګه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څۀ پۀ ترتيب سره سم او داسې صورت کښې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردے او بيګانه ونۀ ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوۀ خپل او د ضروري علم پۀ توګه

OWNED BY 0300 9792115

پېش کړے شي، پۀ داسې حال کښې چې پۀ پښتو ادب کښې د نثر پۀ میدان کښې کار هم کم شوېدے او بیا پۀ علمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دے۔

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات پۀ یوۀ تقریب کښې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر پۀ تخلیق کښې ډېر کمزورے دے زۀ غواړم چې پۀ عروضو څۀ لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صېب راته ووے چې ډېره ښه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه۔

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب پۀ لیکلو مې پېل وکړو۔ پۀ دې کتاب کښې مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو(تاریخ ، راټک ، اصطلاحات ، تقطیع او بحرونه) د راټولولو کوشش کړېدے، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راټولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو۔ د دې کار پۀ موده کښې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم پۀ پام کښې ساتلې وې۔

یاده دې وي چې د عربۍ عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل ، خو چونکه پۀ پښتو ژبه کښې د دې علم عمر ډېر کم دے نو ځکه د پښتو پۀ رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نۀ دي کېښولي شوي۔ د اسانۍ د پاره درویش درانی صېب چې پۀ شروع کښې پۀ رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

OWNED BY 0300 9792115

همېشه دې نومونه صېب دراني درويش د چې د کار ده پکار او دي کاروليي دپاره په پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي-

نور د ستاسو اوس دا کاوش ستاسو په مخکښې دے- لوستونکو کار دے چې ستاسو د ضرورت په معيار څومره پوره پرېووځي - الله تعالیٰ دې زما دا کوشش د پښتو ادب په کته ورولي- امين-

په درنښت

نقيب الله سالک

ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۴ء

OWNED BY 0300 9792115

اول باب : علمِ عروض او پښتو ته راتګ

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ

عروض هغه علم دے چې د دۀ پۀ مرسته د نظم او د نثر پۀ مینځ کښې توپیر کېږي۔

د علم عروض باني عبدالرحمٰن خلیل بن احمد بصري دے څوک چې پۀ سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې پۀ بصره کښې زېږېدلے وو او پۀ یوسل او اویا (۱۷۰) صدی هجری یا اووۀ سوه یو نوي (۷۹۱) صدی عیسوی کښې وفات شو۔ دے چونکه پۀ مکه مکرمه کښې وفات شوے وو نو ځکه پۀ خلیل بن احمد مکي هم یادېدلو۔ دے د شروع نه پۀ شاعری او موسیقی زیات مئین وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د علم عروض د شروع پۀ حقله څو روایتونه دي :

یو ځل خلیل پۀ مکه مکرمه کښې پۀ دهوبي ګهاټ تېرېدلو چې د جامو د ټکولو اواز یې واورېدلو۔ خلیل د اورېدو سره سم اوویئل چې " والله یظهر من هٰذ ا شئ" معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي۔ پۀ دې ځاي کښې دۀ ته د علم عروض بنیاد پۀ لاس ورغلو۔

خلیل پۀ بازار کښی تېرېدلو چې دۀ د څټک مسلسل اوازونه واورېدل۔ د

موسیقی د مینې لۀ کبله د دۀ د خلې نه ووتل
چې " والله یظهر من هٰذ ا شيءٔ" معنا دا چې
قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي -

د دې علم دپاره د "عروض" نوم

خوښولو اسباب :

خلیل ته د مکی مکرمی پۀ
ژوند کښې د دې علم الهام شوے وو ا و د مکې
مکرمې یو نوم "عروض" هم وو نو ځکه یې
دې علم ته عروض اووے-

OWNED BY 0300 9792115

د عروض ټکے د معروض نه و
دے چې تلې ته وایي -اوس د دې علم پۀ
مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه
یې ورته عروض اووے-

پۀ عربۍ و ییپانګه (لغت)
کښې د عروض معنا داسې ده "هغه پلنه لاره چې
د دوو غرونو تر مینځ وي"پۀ داسې لاره خلق د
یوۀ کلي نه بل کلي ته ځي معنا یې دا شوه چې
دوه کلي بېلوي- نو عروض هم داسې علم دے
چې د موزون ا و غیر موزون کلام پېژندګلو
راکوي -

او داسی نور-----

علامه صفدي وایي چې خلیل یوناني ژبه هم زده وه - پهٔ دغه وخت کښې پهٔ یوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه - یوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو- دبحرغونډونو(رکنونو)ته یې "ایلي" او "ارجل" یعني لاس او پښې ویئل او دا د اسپې (ځناورو) اندامونه دي- خلیل د خپلو عروضو پهٔ توکونو د ځناورو نومونه کېښودل او پهٔ رکنونو کښې بدلونونو ته یې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل - خواجه نصیرالدین طوسي هم د دې خبرې کړېدے - د حرکات او سکنات لهٔ مخې ټکي پهٔ درو برخو کښې وویشل شول- سبب (رسی)، وتد (مېخ) او فاصله (مټه یا ستنې) - پخوا به عرب پهٔ خېمو کښې اوسېدل او رسی،مېخ او مټه یا ستنې د خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه یې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا نومونه ورکړل -

OWNED BY 0300 9792115

سبب د دوو حرکتونو یا دوه حرفیزه ټکي دي ، وتد د درو حرکتونو یا درې حرفیزه ټکي دي او فاصله د څلورو یا پنځو حرکتونو ټکي دي - پهٔ شروع کښې د عربی پنځلس بحرونه را مخته شول بیا وروستو دغه شمېر پنځهٔ دېرش (۳۵) ته ورسېدواو کېدے شي چې نن یې څهٔ بل شمېر وي -

پهٔ یو سل او اویا (۱۷۰) صدی هجری کښې یوه ورځ د زوي د تجارت د پاره خلیل د څهٔ تلې پهٔ لټون کښې پهٔ بازار کښې

ګرزېدلو چې سر يې د ستنې سره وجنګېدلو او وفات شو۔

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېدو وو ، دې علم ته زيانه ترقي ورکړه۔ د عروضو د ا يجاد نه مخکښې د عربو شاعرۍ د وزن پۀ بنسټ وه خو وزن ته د يوۀ باقاعده علم مقام حاصل شوے نۀ وو۔ د قاسم بن سلام بغدادي د وينا پۀ رڼا کښې د عربۍ ژبې ورومبے شاعر د نوحؑ زوي د سام پۀ ا ولاد کښې يعرب بن قحطان وو (د نوحؑ څلور زامن وو۔ سام ، حام ، يافث او کنعان۔ د سام پۀ ا ولاد کښې عرب دي ، دحام پۀ اولاد کښې عجم او د يافث پۀ ا ولاد کښې ياجوج و ماجوج راځي، او کنعان پۀ طوفان کښې مړ شو)او پۀ فارسۍ کښې ورومبے شاعر بهرام ګور وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د هندوانو پخوا کتاب "رګ ويد" ټول پۀ وزن کښې دے خو پکښې اوولس (۱۷)وزنونه کارولي شوي دي۔ البته مثنوي "سحر البيان" ټول پۀ يوۀ بحر کښې وو۔ د دې نه دا خبره څرګندېږي چې د عروضو د ايجاد پۀ وخت پۀ هندۍ کښې د خپلې ژبې وزنونه ا و بحرونه موجود وو۔

د وروستنۍ شننې او څېړنې نه دا خبره هم څرګنده شوې ده چې د کلام الله ډېر ايتونه او د نبي کريم ﷺ ځينې حديثونه هم پۀ پۀ وزن کښې دي لکه "بسم الله الرحمٰن الرحيم" پۀ سريع بحر کښې دے ، "لن تنالو البر حتٰى تنفقوا" پۀ رمل کښې ، سورة الکهف پۀ

طویل کښې ، سورۃ الدهر پۀ منسرخ کښې ، سورۃ سبا پۀ رمل کښې ، سورۃ مؤمن پۀ مضارع کښې ، سورۃ الانفال پۀ بسيط کښې او سورۃ توبه پۀ وافر بحر کښې دے۔ چونکه عربو د فصاحت ا و بلاغت کمال لرلو نو الله تعالٰي هم فصيح او بليغ کلام نازل کړلو چې پۀ دوي باندې حجت شي ا و د نۀ پوهېدلو بهانه يې نۀ شي پاتې۔ د عقېدې لۀ رويه قران پاک د الله تعالٰي کلام دے۔نو د غو ذکر شوو ايتونو ته، نۀ خو د عقيدې لۀ رويه شعر ويل کېږي ا و نۀ د شعر د تعريف لۀ رويه۔

د خليل عروض د عربی ژبې د نزاکت پۀ چاپېريال کښې رازېږېدلي وو۔ د فارسی شاعرانو ، د عربی کلهم عروض خپل کړل۔ د اردو شاعرانو د فارسی د شاعرانو پۀ ګام باندې ګام کېښودو۔ ياده دې وي چې پۀ دغه وخت کښې پۀ هندی کښې دا علم موجود وو چې نوم يې "پنګل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوګه نۀ وو۔ د عربی ځينې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځينې بحرونه د اردو د پاره پښه او ځپلی نۀ شول ولې چې د دواړو ژبو پۀ مزاج کښې ډېر توپير وو۔ نو ځکه د اردو پۀ عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه څومره يې چې د عربی نه بحرونه را واخيستل۔ نو ځکه دا و شو چې څۀ خو د عروضو علم ګران دے خو څۀ د اردو شاعرانو توجه هم نۀ ده ورکړې۔

OWNED BY 0300 9792115

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانیانو هڅې

پۀ پښتو کښې پۀ دیواني (لیکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه اثاثه رسېدلې ده هغه د روښانیانو د زمانې نه راشروع شوې ده - روښانیان د کلاسیکي شاعرۍ بنیاد دے دوي پښتو ادب ته ډېر دیوانونه ور وبخښل- د پښتو پۀ غېږ کښې د عروضو د ځایولو هڅې هم د روښانیانو نه راپیل کېږي - پۀ هغه وخت کښې د عربۍ ا و فارسۍ ژبو د علمي اثاثو سره د پښتو ادب هم اشنا شو نو د پښتو ادب هم ترېنه ګټه پورته کول پېل کړل - پۀ دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثاثو سره سره د عربۍ پۀ عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه لۀ عربۍ ژبې نه پۀ ډېر څۀ کښې لرې وه ؛ لکه دا چې د عربۍ ټکي د ساکن حرف نه نۀ شروع کېږي خو د پښښتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، یا لکه دا چې د عربۍ پۀ یوۀ ټکي کښې دوه ساکن حرفونه پۀ یوۀ ځاي نۀ شي را تللې خو پۀ پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، یا لکه دا چې د پښتو پۀ ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي پۀ اخیري حرف یا د اخیر حرف نه مخکښې راځي خو پۀ عربۍ کښې داسې نۀ ده - نو د عربۍ عروض پۀ پښتو کښې ځاي نۀ شول خو بیا هم پښتانۀ شاعران پۀ شاعرۍ کښې د عروضو د اهمیت او ضرورت نه خبر شول ا و فکر به یې کولو چې څنګه نورې ژبې عروض لري پکار ده چې پښتو یې هم ولري - دوي

OWNED BY 0300 9792115

به هم دغه د عربی عروض اړول را اړول چې ښکه ترې کار واخلي - پهٔ دغو شاعرانو کښي يو دولت لوانړے هم وو څوک چې د پلار لهٔ طرفه حسن خېل لوانړے او د مور لهٔ طرفه وردګ وو- د دهٔ وطن جلال اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نهٔ ده معلومه خو د کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجری پورې ژوندے وو - دولت لوانړے د پير روښان عقيدت مند ا و د ميرزا اخان ا نصاري شاګرد ا و مريد وو - د دهٔ پهٔ ديوان کښې څو داسې غزل هم شته چې پهٔ عربی عروضو باندې برابر وو - دا پهٔ پښتو کښې وړومبې عروضي تجربه وه - د دهٔ نهٔ علاوه مرزا خان انصاري او ارزاني هم د عربی عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني دا بېلګه (نمونه) :

OWNED BY 0300 9792115

د يوهٔ وحدت لهٔ اصله

دکثرت شول دېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلګه :

پهٔ وحدت لهٔ هره جوده بېګانه يم

پهٔ کثرت کښې د ميرزا پهٔ خلهٔ ويېږم

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بیا په کلاسیکي شاعرانو کښې خوشال خان خټک وو چا چې په پښتو شاعرۍ کښې د ځانګړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوے وو- د خوشال خان په کلیات کښې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدے دے هغه د پښتو د یوۀ نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

په عروضو د ټینګار په ترځ کښې خوشال خان میرزا خان ستا دے ،لکه چې وایي :

لۀ چا نه په پښتو کښې ما میزان لید نۀ دے
میرزا پۀ دا زبان کښې ویئل کړي دي تللي

خوشال خان بیا وایي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندۀ نۀ شي
هم ما لره یو خو بحره په ډېر مښود راغلي

پۀ دې شعر کښې د دۀ مراد هم دغه شپږ- خجیز نظام دے او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو(د لومړي خجن سېلاب رکن، د دویم خجن سېلاب رکن ، د دریم خجن سېلاب رکن او د څلورم خجن سېلاب رکن) ته یې اشاره کړېده - خوشال خان پۀ اګاهانه توګه پۀ خپلو بېلا بېلو شعري څېلونو (قسمونو) کښې کله پۀ لومړي خجن سېلاب ، کله پۀ دویم خجن

OWNED BY 0300 9792115

سېلاب ، کله پهٔ دريم خجن سېلاب او کله پهٔ څلورم خجن سېلاب کښې مصرعې ليکلې دي - د باندېني شعر اوله مصرعه يې پهٔ د ريم خجن سېلاب سره او دويمه مصرعه يې پهٔ دويم خجن سېلاب سره ليکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغېر شاعري هډو شاعري نهٔ بولي لکه چې وايي :

چې چا دے شعر کړے بې ميزانه،بې عروضه
دا هيڅ شاعری نهٔ ده يو څو سپي دي ټمبلي

کاظم خان شېدا

(؟١١٣٥- ؟١١٩٣ هجري)

OWNED BY 0300 9792115

د عربی عروضو سره د پښتو سمون نهٔ خوړلو ته ځينې شاعران د پښتو نااهلي او بې نظمي وايي - دا خبره د پښتو يو لوي استاد او نازک خياله شاعر کاظم خان شېدا کړې ده - دے وايي :

د پښتو ژبه تمامه
ده بې نظمه بې نظامه
لۀ اوزانه مختلفه
لۀ ميزانه منحرفه
پهٔ ميزان باندې س چې راشي
هر کلام تهِ و بالا شي

حواله چې پۀ تقطيع شي

ګهې طعن ګهې تشنيع شي

اراسته پۀ قانون نۀ شۀ

کالموزون شۀ موزون نۀ شۀ

(دېوانِ کاظم خان شېدا)

کاظم خان شېدا که پښتو ژبه "بې نظمه او بې نظامه" بولي هم 'خو بيا يې لکه د نورو ځينې شاعرانو داسې هم نۀ دي کړي چې پۀ عربی عروضو کښې يې د پښتو شعر پۀ زور د ځايولو هڅه کړې وي - کاظم خان شېدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو پۀ نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د دۀ پۀ شعر کښې د "کالموزون" نه دا څرګندېږي چې د پښتو شاعري اګر که موزونه نۀ ده خو "د موزون پۀ شانې" ده د دې نه مونږ ته دا نتيجه هم پۀ لاس راځي چې هغه د پښتو د يوۀ نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -

د دۀ شاعرا نه مقام د دۀ د وخت نه واخله تر ننه پورې هر چا د ے - دۀ د ژوند زيانه برخه د هندوستان پۀ رامپور کښې تېره کړې وه - ځکه يې د ژوند ډېر حالات معلوم نۀ دي - کاظم خان شېدا د مېجر راورټي د تحقيق پۀ رڼا کښې د خوشال خان کړو کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

میا شرف

(۱۱۶۰-۱۱۸۶ لېږدیز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو په لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاینې وړ ده - هغهٔ د احمد شاه بابا په زمانه کښې (۱۱۶۰-۱۱۸۶ لېږدیز)ژوند کولو کومه چې د پښتنو یوه ازاده ا و خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو- دهٔ د ازاد نظم په صورت کښې په عربي عروضو په پښتو ژبه کښې یو وړه " کتاب د پښتو عروض" ولیکلو - په دې وجه د پښتو ژبې علمي پنګه په زیاتولو کښې دا یو مهم کام وو- دغه عروض به پرمخ تللي وے خو لهٔ بده مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازګار پاتې نهٔ شول -

میاشرف څهٔ کار پهٔ پښتو عروضو باندې کړے وو - ډېره شاعري یې د پښتو پهٔ وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر یې په دویم خج کښې پېل کړے دے :

بیلتون نصیب زما دے ،قدرت د کردګار دے
بندي پهٔ بند د هند یم ،مولد مې ننګرهار دے

د عروضو رساله یې استاد رښتین د " میاشرف عروض" پهٔ نامه ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې لهٔ خوا چاپ او خپره کړې ده - وایي چې تر میاشرف وروستو د عیسيٰ هوتک خېل مکمل دیوان عروضي بڼه لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

OWNED BY 0300 9792115

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱ -۱۹۸۹ عیسوي)

پۀ هندوستان د قبضې نه پس انګرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انګرېز نیت چې هر څۀ وو- خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز ښتانۀ پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د ودې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پېر (دور) پۀ اخیري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله - پۀ دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسۍ پۀ ځای انګرېزۍ ژبه وګرځېدله - انګرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتنو ګټه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انګرېزۍ ادب نه نابلد وو، دۀ هم هغه د عربۍ عروضو زړه لاره ونیوله -

سمندر خان به پوهانو ته ویئل چې یا خو د پښتو شعر ته خپل څۀ نظام جوړ کړئ او یا د ما ملګري شئ چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د دۀ پۀ خبره غوږ ونۀ ګرولو- بس خپله شاعرۍ به یې پۀ عربۍ عروضو کښې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه "د خوږه شپېلۍ" پۀ نوم چاپ شوه - د بېلګې پۀ توګه د دۀ څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا

زما اوس کاندي کل دنیا تماشا

OWNED BY 0300 9792115

زما اشنا پهٔ تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې لهٔ یاره تلخ شي

پهٔ سر دې اې سمندره د زهرو کوټ دے تېر یې کا

سمندر خان پهٔ خوږه شپېلۍ کښې پهٔ یو شمېر بحرونو کښې نظمونه ویئلي دي - سمند ر خان پهٔ خوږه شپېلۍ کښې لیکي چې پهٔ پښتو کښې د هیڅ یوهٔ تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پهٔ تله برابر نهٔ دے خو د سمندر خان دا نظر صحیح نهٔ ښکاري ولې چې د دهٔ نه مخکښې پهٔ تول برابر نظمونه ویئلي شوي دي لکه د عبدالعلي اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه لهٔ هغوي نه دوه سوه کاله مخکښې ، دمیا شرف شاعر (۱۱۲۰-۱۱۸۶ هجري) او لهٔ هغې نه مخکښې دولت لوانړے چې ژوند یې تر ۱۰۸۵ هجري پورې یقیني دے-دولت پخپله وایي چې :

OWNED BY 0300 9792115

دا وزن دےصحیح پرې وکړه نظر

فاعلاتن مفا علن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پهٔ تحقیقي تاریخي بنیاد نهٔ وي پېش کړے نو که داسې وي بیا د دهٔ د نظر نهٔ د عروضو انتهایي او شدید ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پهٔ لاندیني عربي بحرونو کښې لیکلي شوي نظمونه موندلي شوي دي :

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړ مصرعه :

عجب راځي لۀ دې دهره پۀ هر ساعت ستم پر ما

رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا که چغار

مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړ دا مصرعه:

یار درومي او زۀ نۀ مرم هر ګوره بې
وفا یم

OWNED BY 0300-9792115

خفیف ، لکه د دولت

لواڼي دا مصرعه:

دا جهان دے پۀ مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما لۀ
عمره کم

مدید ، لکه د رحمان باباؒ دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

علامه رشاد

لۀ دې سره سره چې څۀ نا څۀ يې د عروضو پۀ چوکاټ کښې د پښتو شعر د څپيز او څجيز سېستم لړه يا ډېره منښته کړې ده خو بيا هم د تدريس ، ليکنې او څېړنې لۀ لارې پۀ خپل زاړۀ او "انتيک" سيستم باندې ټينګ او ترينګ پا شوے دے او د ژوند تر پايه يې د هغۀ سخته دفاع کړې ده - پۀ اوږد مهالي استادي بهير کښې يې لۀ دولت لواڼي او مياشرف ، خواجه محمد بنګش ، عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهايي جان او سمندر خان پورې هغه زړې عروضي نمونې به يې بيا بيا رامخته کولې - پۀ دې لړ کښې يې د نيم اولسي شاعر بهايي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه "جزئيات" را اخيستي دي چې پۀ عربي عروضو کښې دي او "کليات" يې چې د پښتو تول و تال لري دومره پامور نۀ دي بللي - رشاد فرهنګي ټولنې د دۀ اثار چاپ کړي دي -

OWNED BY 0300 9792115

درویش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله درویش دراني وکتله نو دے اول ځل خبر شو چې د عروضو په نوم یو هم د شعر په دنیا کښې شته خو د دې سره سره یې نظر هم دا وو چې څنګه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو یې هم ولري او د عربي عروض خپلول نۀ دي پکار - دریش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې وریاندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلو راې ورکړه -

OWNED BY 0300 9792115

په کال ۱۹۸۹عیسوي کښې یې د کراچي مجلې "پلوشه" ته دا خاکه د مضمون شکل کښې ولیکله خو په دې وخت کښې سمندر خان وفات شوے وو نو ځکه وریاندې څۀ بحث ونۀ شو- وروستو یې د عروضو هغه خاکه په یوۀ مکمل کتاب کښې بدله کړه - دا کتاب په کال ۲۰۰۷عیسوي کښې د " پښتو عروض " په نوم چاپ شو -

لکه څنګه چې مخکښې ویئلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربي عروضو ځینې نومونه د ځناورو د اندامونو په نومونو کېښودل او په رکنونو کښې بدلونونو ته یې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کښې داسې نومونه نۀ دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې په پښتو ادب کښې د خپلو عروضو عمر ډېر کم دے - په دې لړ

کښې درویش درانې داسې څېړنې وکړې چې یو خو یې د شعري پنګې نه خپل عروض رابرڅېره کړل ، رکنونه یې پۀ ګوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته یې قالبونه جوړکړل او بیا د نومونو ورکولو پۀ لړکښې یې عددي کلیات پۀ کار راوستل۔ د دې نومونو غټه ګټه دا ده چې دا نومونه پۀ اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بیا هډو هېرېږي هم نه۔

د درویش درانې د بیان طریقه ډېره سلیسه او اسانه ده۔ زما پۀ نظر کښې ، د عروضو د ښودلو پۀ ترځ کښې ښاغلي درویش درانې چې د تدریس کومه طریقه پۀ دې ذکر شوي کتاب کښې پۀ کار اچولې ده هغه " د اسان نه د مشکل پۀ لور" ده۔

OWNED BY 0300 9792115

مجاور احمد زیار

ډاکټر مجاور احمد زیار نهٔ صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شېدا او درویش درانې ، د پښتو پهٔ ځانګړي عروضي نظام باندې ټینګار کړېدے بلکه ورسره یې دغه نظام را برخېره کړے هم دے. ډاکټر مجاور احمد زیار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې پهٔ بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربی عروض (میټرک سېستم) د پښتو شعر سره اړخ نهٔ شي لګو بلکه څپیز (سېلابي) او خجیز دے- موخه (مقصد) یې دا دے چې د پښتو شعر سېلابو تونیک دے-

OWNED BY 0300 9792115

پروفېسر دانیال مکنزي د لندن پهٔ پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دے چا سره چې مجاور احمد زیار د پښتو شعر پهٔ حقله پهٔ وېلس کښې ډېر کټه ور بحث هم کړے وو ، هغهٔ د پښتو شعر څپیز دے او پهٔ عملي توګه یې د ډېرو دېواني او اولسي شعرونو پهٔ سکښت یا تقطیع (scansion) کښې څپیز - خجیز نظام نه کار ا دے د مصرعې دننه یې ویې خج (د ټکي خج) هم پهٔ ګوته کړے دے او د څپې (سېلاب) اوږدوا او لنډوا یې پهٔ پښتو شعر کښې بې نقشه دے-

نجیب منلي څوک چې فرانس میشتي پښتو ادبپوه ،لیکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عیسوي پهٔ پنځلسم اکتوبر

يې مجاور احمد زيار ته د پښتو شعر پهٔ حقله يو اوږد ليک رالېږ وو- د هغه اوږدهٔ ليک نه د دهٔ دريز هم ښکاره کېږي - دے وايي چې د شپاړسمې پېړۍ پهٔ پاي کښې د پير روښان (١٥٢٤ -١٥٧٩ ز) سياسي او مذهبي پاڅون د پښتو ژبې د فعاليت يوه پېلامه (ابتدا)وه - پهٔ دې وخت کښې د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو تر مينځ ويشلې شوې وه - لوېديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند د مغلو قدرت وو - پهٔ دې چاپېريال کښې پښتنو شاعرانو او ليکوالانو پهٔ پراخه پيمانه لهٔ پارسي څخه هم د لغاتو پهٔ برخه کښې ،هم د مفاهيمو پهٔ برخه کښې پراخې اخيستنې وکړې -کله کله يې د پښتو ژبې گرامري جوړښت هم د پارسي پهٔ ډول برابر کړے دے- د دغو اخيستنو پهٔ ترڅ کښې شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بڼې پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې يې کولې خو پهٔ دې کار کښې څهٔ ډېر بريالئ نهٔ شول -

OWNED BY 0300 9792115

د دوي پهٔ فکر کښې د پښتو شعر بنسټيز واحد مصرعه ده ، او مصرعه غونډونه (رکنونه) لري ، بيا هر رکن څلور څپې (سېلابونه) لري ، پهٔ دغو څلورو څپو کښې خامخا يوه څپه خجنه وي -

د دوي پهٔ نظر کښې يوه مصرعه کمې نا کمه يوه خجيزه کړۍ لري او زياتې نا زياتې څلور خجيزې کړۍ - د څپو د شمېر لهٔ مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

ځينې اوسنيو او ځينې پخوانيو شاعرانو تر دې اوږدې مصرعې هم جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نۀ غواړي -

د پښتو شعر په حقله د مجاور احمد زيار ، دانيال مکنزي او نجيب منلي فکرونه په بنيادي غټو اصولو کښې يوشانوا لري اګرکه په ځينې فروعي ځايونو کښې يې نظر جدا جدا دے-

OWNED BY 0300 9792115

دويم باب : د علمِ عروض اصطلاحات

سېلاب (څپه)

انګرېزۍ کښې ورته (syllable) ، عربۍ کښې هجاءاو پۀ پښتو کښې څپه وايي -

تعريف : پۀ يوه ژبه کښې د يوۀ يا زيا تو غږېزو ټکو هغه ټولګه يا ټوټه ده چې

لۀ يوۀ خپلواك يا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ يا څو

بېواکو يا کنسونينتس (b,d,g,h,f,j,k,l…) ،

OWNED BY 0300 9792115

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ

نيمواك يا سيمي واوېل (w,y) ، او

يا لۀ يوۀ واوېل ، يوۀ سيمی

واوېل او يوۀ يا څو کنسونينتونو

څخه جوړه شوې وي او پۀ يوۀ ځاي پۀ يوۀ وخت پۀ يوۀ وار سا ا يستلو يا د خلې خوځولو نه راوځي - يو خپلواك (واوېل) يواځې هم ځان ته څپه جوړو شي - د دغو خبرو مطلب دا شو چې خپلواك د نورو ډلو پۀ ملګرتيا لنډې او اوږدې څپې جوړوي - يو بېواك يا نيمواك د خپلواك د ملګرتيا نه بغېر ځان ته څپه نۀ شي جوړو او نۀ دواړه پۀ ګډه جوړو شي - هر غبرګغږ

هم ځپه (diphthong) شي - یاده دې وي چې د واوېل او سیمي واوېل مجموعې ته دفتهانګ یا غبرګغږ وایي لکه e,y -

اوس به د باندیني تعریف پهٔ رڼا کښې ، د پښتو پهٔ تناظر کښې سېلاب ته وګورو - پهٔ پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوهٔ قسم ته د علت حرفونه وایي لکه و،ا،ي، ه ا و بل قسم ته صحیح حرفونه وایي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - پهٔ پښتو کښې څلور حرکتونه هم دي لکه زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر - پهٔ صحیح حرفونو کښې پخپله هیڅ سا نهٔ وي ، دا حرکتونه دي چې ځان ته د راکش کولو نه پس پهٔ صحیح حرفونو کښې سا اچوي -

سیلاب یا ځپه داسې ټکي یا د ټکي برخې ته وایي چې د

OWNED BY 0300 0792115

اواز پهٔ حرکت سره ادا کېږي یا به داسې ووایو چې د وېنا پهٔ مهال یو ځل خلهٔ خوځول یو سېلاب یا ځپه جوړوي - لکه "غر" ټکے دوه حرفونه لري او پهٔ لومړي حرف "غ" باندې د زوَر حرکت دے د یوهٔ حرکت پهٔ وجه "غر" ټکے یو سېلاب دے-

د علت حرفونو سره هم صحیح حرفونو ته حرکت حاصلېږي لکه پهٔ "مور" کښې "و" د پېش کار ورکوي ، پهٔ "ښاد" کښې "ا" د زوَر کار ورکوي ، پهٔ "ډېر" کښې "ې" د زېر کار ورکوي ، پهٔ "ده" کښې "ه" د زوَر کار ورکوي ، او پهٔ "ورهٔ" کښې "هٔ" د زورکې (نیم زوَر) کار ورکوي - پهٔ یوهٔ سېلاب کښې حرفونه یو یا زیات کېدے شي خو حرکت پکښې یو وي -

پهٔ پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا پهٔ سکون سره هم کېږي نو

دا ساکن توري پهٔ وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سېلاب نهٔ شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سېلاب د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که يو ساکن د ټکي پهٔ مينځ کښې راشي يا د ټکي پهٔ اخير کښې ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ پهٔ حرکت پورې ښخېږي -

څو بېلګې :

يو سېلابيز ټکی لکه غرهٔ ،

وژن ، کښې ، مې ، به ، لهٔ ، ته ، ښکار او داسې نور

دوه سېلابيز ټکی لکه قصه ،

OWNED BY 0300 9792115

واوره ، کلکه ، پوزه ، غرې ، غوږې او داسې نور

درې سېلابيز ټکی لکه

واورينه ، اولسي ، پاکستان ، کرکيله ، بريالي او داسې نور

څلور سېلابيز ټکی لکه

بريالیتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غږ پوهنه او داسې نور

پهٔ يوهٔ سېلاب کښې د حرفونو شمېر :

يو حرکت او يو حرف : چې يوهٔ حرکت سره يو حرف

ملګرے وي او هغه لۀ خپله ځايه راخوځوي

لکه "ځي" د يوۀ سېلاب ټکے دے چې پکښې

د "ځ" سره د "ي" حرکت را دے يا لکه چې ، مې ،

دا ، ما او داسې نور-

پۀ دې ډله کښې د يوۀ بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن، سحر ، ژړل ، او داسې نور- دا ټکي دوه سېلابيز دي خو پۀ دغو درو واړو کښې لومړے سېلاب د يوۀ حرف دے-

يو حرکت او دوه حرفونه : دلته يو حرکت د يوۀ حرف لۀ خوځولو پس يو بل حرف هم د هغۀ سره وتړي نو دا هم يو سېلاب جوړوي يعني د يوۀ حرکت پۀ ملګرتيا کښې لۀ دوو حرفونو هم يو سېلاب جوړيږي لکه سر ، لَس ، اوښ ، شين او داسې نور

-

يو حرکت او درې حرفونه : پۀ دې سېلاب کښې يو حرکت درې حرفونه د ځان سره خوځوي لکه کرد ، شپون ، وران او داسې نور-

يو حرکت او څلور حرفونه :پۀ دې ډول سېلاب کښې يو حرکت د ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنګ ، وروست ، خوند ، ژوند او داسې نور-

يو حرکت او پنځۀ حرفونه : پۀ داسې سېلاب کښې يو حرکت پنځۀ حرفونه سره وتړي لکه شخوند- دا د يوۀ سېلاب ټکے دے پۀ دې ټکي کښې پۀ دريم حرف باندې د زوَر حرکت دے

OWNED BY 0300 9792115

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس په توګه

:

کله چې یو حرکت خپل ځان ته ، له یو خوا او بل خوا ، لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا یوه غنچه (cluster) جوړه کړي - کله د مخ له طرفه او کله د شا له طرفه حرفونه په یوه حرکت پورې ښخ شي نو دغسې غنچې په اته ډوله دي - په دې لړ کښې دحرکت د پاره "v" او د حرف د پاره "c" نخښه کاروو :

۱-	ځو	cv	۲-	ورا	ccv
۳-	ځم	cvc	۴-	خپل	ccvc
۵-	ګرد	cvcc	۶-	شرنګ	ccvcc
۷-	شخوَل	cccvc	۸-	شخوند	cccvcc

OWNED BY 0300-9792115

د سېلاب قسمونه

(د خج یا فشار له مخې)

د وینا په وخت کښې ټول سېلابونه په یوه ډول نه اداکېږي ، په ځینې سېلابونو باندې زور یا فشار راځي او په ځینې باندې نه راځي - د سېلابونو تر مینځ دغه فرق په ساده وینا کښې هم ارزښت لري او په منظومه وینا کښې هم - په دې لړ کښې د سېلاب لاندینې دوه قسمونه دي :

خجن سېلاب : د وېنا پۀ وخت چې
پۀ کوم سېلاب باندې زور یا فشار راځي هغۀ ته خجن
یا دروند سېلاب وايي -

سپک سېلاب : د وېنا پۀ وخت چې
پۀ کوم سېلاب باندې زور یا فشار نۀ راځي هغۀ ته
سپک سېلاب وايي -

لنډ او اوږد سېلاب

لنډ سېلاب : لنډ سېلاب هغه سېلاب دے چې هر ځای او هر وخت د یوۀ سېلاب پۀ توګه کارو شي - د اوږدۀ سېلاب نه علاوه نوره ټول سېلابونه لنډ وي -

OWNED BY 0300 9792115

اوږد سېلاب :پۀ یوه مصرعه کښې د خجنو سېلابونو پۀ قطار کښې هغه اخیرنې خجن سېلاب ته وايي چې د دوو یا درو سېلابونو ځاې ونیسي ، او بحر ته هیڅ نقصان هم نۀ ورکوي -

د پښتو پۀ زیاتره بحرونو کښې دا ګنجایش شته دے چې د مصرعې اخیرني یو یا دوه سېلابونه یې کم کړي شي دلته دا اخیر دروند سېلاب ، چې ورته اوږد سېلاب هم وايي ، د دوو یا درو سېلابونو ځاي ونیسي - خلاصه یې دا ده چې د اوږدۀ سېلاب پۀ مصرعه کښې د هماغۀ بحر لۀ بلې مصرعې څخه یو یا دوه سېلابونه کم راځي - دغه اوږد سېلاب د پخوانیو او اوسنیو ډېرو شاعرانو پۀ شاعرۍ کښې شتون لري لکه د رحمانؒ بابا د غزل دا دوه بیتونه :

با دشاهي لري هر يو غلام د ستا
د خاصانو پۀ ځاي ناست وي عام د ستا
زۀ رحمان دعا سلام پۀ هغۀ وايم
هر چې ما لره راوړي سلام د ستا

دا بيتونه د دولس سپلابيز بحر د غزل نه اخيستي شوي دي ، مطلع يې يولس سپلابه ده بيا هره قافيه داره مصرعه هم يولس سپلابه ده خو هره بې قافيه مصرعه يې دولس سپلابه ده او وزن يې هم درست دے، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافيه دارې مصرعې د پاي پۀ رکن کښې د اوږد سپلاب پۀ توګه "ستا"را دے -

OWNED BY 0300 9792115

د عربی او پښتو پۀ سپلاب کښې فرق

د عربی عروضو اکايي کلمه ده بيا د کلمې درې قسمونه (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تيکنالوجي پۀ جديد دور کښې د قومونو ا و د ملکونو تر مينځ فاصلې کمې شوې دي - د دې نزدېکت لۀ وجهې اوس عربی ته هم د سپلاب تصور پۀ ورګد ېد لو دے- د عربی سپلاب پۀ دوه ډوله دے يو هغه دے چې يو حرکت يو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې يو حرکت يو ورو ساکن حرف هم ځان ته راګډ کړي او خوځوي يې - د مثا ل پۀ توګه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سپلابه ټکے دے پۀ لومړي سپلاب "س" باندې زوَر دے او پۀ دويم سپلاب "فَر" کښې دوه

حرفونه دي يو متحرك او بل ساكن - په عربي عروضو کښې په سېلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې په عربي عروضو کښې د سېلاب شومره وا يا کميت (quantity) ارزښت لري - خو په پښتو کښې د سېلاب کميت نه ، بلکه کيفيت يا ځرنګوا (quality) ارزښت لري-

په پښتو کښې "سفر" او "سرور" په وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله يې د عربي عروضو تلې ته واچوونو بيا يې په وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړے سېلاب له يوۀ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړے سېلاب له دوو حرفونو جوړ دے اګر که د دواړو دويم سېلاب له دوو دوو حرفونو جوړ دے - په پښتو کښې دا نۀ شي چې په سېلاب کښې حرفونه څو دي بلکه دا کتل کېږي چې سېلاب خجن دے او که سپک -

OWNED BY 0300-9792115

خج (فشار)

دې ته په فارسي کښې فشار ، عربي کښې خج ، پښتو کښې دروند وا يا زور ا و په انګرېزي کښې (stress/accent) وايي-

د عروضو په اصطلاح کښې خج په يوۀ ټاکلي شوي ځاي باندې د غږ سختوالي ، شدت ا و هسکوالي ته وايي يا به داسې داسې ووايو چې خج هغه کار يا عمل ته وايي چې د ژبنې يوونو (واحدونو) په لړ کښې يو ټکےد سا ا يستنې لۀ فشار سره په زيات زور

او شدت ووېئل شي او دغسې يوۀ غږ يا څپې ته تر نورو ګاونډيانو زياته ټينګتيا او لوړتيا ورووبخښي او هم لۀ دې وجهې د ټکي معنا او پۀ ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - پۀ پښتو څپيز – خجيز سېستم کښې خج د څپې نه هم زيات او لومړے بنسټيز ټاکنده نقش لري -

خج د ژبنی جوړښتونو يا چاپېريال لۀ مخې پۀ څلور ډوله دے؛

۱ – څپيز خج : دغه خج پۀ څپه کښی دننه پۀ حرکت(واوېل) باندې راځي ځکه چې حرکت (واوېل)جوت ويئل کېږي او د بېواک(consonants) يا د صحيح حرفونو ويئل او اورېدل هم پۀ خپل سر اخلي لکه پۀ "سپين"کښې "ي" باندې څپيز خج دے-

OWNED BY 0300 9792115

۲ – ويی خج (کلمی يا د ټکی خج) :چې د يوې کلمی يا ټکي دننه يوه څپه ، ديوۀ واوېل (حرکت) او د سا د فشار پۀ مرسته تر نورو څپو ټينګه او زورداره ووېله شي لکه د "ورغوي" ټکے درې سېلابه (ور–غ+زور –وي) دے ، پۀ دې ټکي کښې د مينځ څپه ويي خج تا د کلمې خج لري ، پۀ "کټمل" (کټ – مل) کښې دويمه څپه چې مانيزه هم ده ، ويي خج لري -که پۀ يوه څپه کښې خج پۀ خپل ټاکلي ځاي رانۀ شي نو معنا يې ونجېږي (بدله شي) او کېدے شي چې د يوۀ بل ټکي سره يې ادلون بدلون راشي

لکه "غوټه" پۀ لومړي خج سره ګڼله ، ګره او پۀ دويم خج سره غوټه ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې پۀ دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نۀ شته ، صرف د ټاکلي څپې پۀ ټاکلي ځاي (حرکت يا واوېل) باندې فتحه يا ضمه (ُ) اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې پۀ يوۀ عبارت کښې يو توک يا ټکے پۀ زور سره ووېئل شي لکه پۀ "سپين کالي" کښې "سپين" ، يا پۀ "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بيا د ويي خج پۀ لړ کښې د"جونو" لۀ دواړو څپو (جو-نو) لومړۍ څپه خجنه ده- دلته لۀ غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت دے-

۴ - غونډ له يا غونډ له ييز خج :چې ديوې غونډ لې(جملې) دننه يو ټکے تر نورو پۀ زيات زور، لوړوالي او فشار سره ووېئل شي او پۀ دې توګه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مينځ ته راشي لکه بيانيه ، سواليه ، امريه -

- -

يو مثال : يوه درې سېلابيزه جمله اخلو او وار پۀ وار د خج ځاي بدلوو او ورسره يې پۀ معنا هم غور کوو :

- زۀ چاي څښم

OWNED BY 03009792115

- زۀ **چاي** څښم

- زۀ چاي **څښم**

پۀ اولې جملې کښې خج پۀ " **زۀ** " باندې دے چې د دې سوال جوا ب دے چې "څوک چاي څښي ؟ "

پۀ دويمې جملې کښې خج پۀ "**چاي**" باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "تۀ څۀ څښې ؟ "

پۀ دريمې جملې کښې خج پۀ " **څښم** " باندې دے چې د دې منع پۀ جواب کښې اصرار دے چې "تۀ چاي مه څښه"-

OWNED BY 0300 9792115

پۀ ټکو (کلمو) کښې د ويې خج (کلمي خج) ځايونه :

د پښتو پۀ ځينو ټکو کښې پۀ

لومړي سېلاب خج راځي لکه شخړه،خواښې ، پېغله ---

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دويم

سېلاب خج راځي لکه سپوږمۍ ، ورارۀ ، تربور ---

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دريم

سېلاب خج راځي لکه الوتکه ، الوتنه ، جنګ ځپلي ---

په ځينو ټکو کښې په څلورم

سېلاب خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ،

ټولنيزوالي - - -

په ځينو ټکو کښې په پنځم

سېلاب خج راځي -

په ځينو کښې په شپږم

سېلاب خج راځي -

او په ځينو ټکو کښې د پاي

په سېلاب خج راځي لکه پکتيا ، پسرلي ،

پېښور - - -

OWNED BY 0300 9792115

په پښتو کښې د نورو ټکو په مقابل کښې د پايخج ټکي ډېر زيات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) له مخې خج هيڅ کله له څلورمې څپې وروستو نه راځي - داسې ټکي چې د هغو د څپو شمېر پنځه يا زيات وي ، لکه اهورا مزدا ا و نيکاراګووا ، په پښتو شاعرۍ کښې نه شي راتلې - د ا ر (اصل) له مخې د پښتو عادي او منطقي خج په وروستنۍ څپې راځي -

ثانوي خج

خج په يوه ټکي کښې په خپل ځاي پروت وي خو که دې ټکي ته يو يا زيات حرفونه ورزيات کړل شي نو خج هم ورسره بل

ځاي ته بدل شي لکه "سترګه" دوه سپېلابيز ټکې دې چې خج يې په لومړي سپېلاب دې - اوس که دا ټکې "سترګوَر" شي نو خج له لومړي سپېلاب نه دريم سپېلاب ته لاړ شي - په "سترګوَر" ټکي کښې اصلي خج په دريم سپېلاب دې او لومړي سپېلاب باندې ثانوي خج دې- دا ثانوي خج هيڅ کشاله نۀ پيدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي خج دې په کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

OWNED BY 0300 9792115

دې ته په پښتو کښې غونډ ، عربۍ کښې رکن ا و انګرېزۍ کښې (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سپېلابونو هغې مجموعې ته غونډ يا رکن وايي چې يو سپېلاب پکښې لازمي خجن وي او نور سپېلابونه يې سپک وي - د رکن په خجن سپېلاب باندې بحر ولاړ وي - د يوۀ خاص رکن د تکرار څخه د يوۀ خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

په پښتو شاعرۍ کښې دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن دې چې څلور سپېلابونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وايو- په اوږدۀ رکن کښې درې سپېلابونه سپک وي او

يو سېلاب لازمي خجن يا دروند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې زيات استعمال د اوږدۀ رکن شوے دے-اوږدۀ رکنونه پۀ شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږدۀ رکنونه يو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې خپل ځاي يا خانه بدله کړي-

بل قسم هغه رکن دے چې درې سېلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وايو- پۀ لنډ رکن کښې دوه سېلابونه سپک وي او يو سېلاب لازمي دروند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شوے دے- لنډ رکنونه پۀ شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم يو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې ځاي يا خانه بدله کړي-

OWNED BY 0300 9792115

اوږدۀ رکنونه (غونډونه)

ياده دې وي چې د نومونو ورکولو پۀ لړ کښې د خجن سېلاب ځاي يا خانې ته کتلي شوي دي - لاندېني قالبونو کښې د سپک سېلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ا و د خجن سېلاب دپاره د عدد د پاسه ( ) نخښه کاروو ؛

ا-لومړے اوږد رکن |اُ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته لومړے اوږد رکن وايي چې لومړے سېلاب يې خجن دے،او نور يې سپک دي -

۲ - دويم اوږد رکن |ا ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته دويم اوږد رکن وايي چې دويم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

۳ – دریم اوږد رکن |۱ ۲ ُ۳ ۴| : ځکه ورته دریم اوږد رکن وایي چې دریم سېلاب یې خجن دے ، او نور یې سپک دي -

۴ – څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته څلورم اوږد رکن وایي چې څلورم سېلاب یې خجن دے، او نور یې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو څۀ لړ کښې لومړي دې ته کتل شي چې رکن اوږد دے او که لنډ ، بیا دې ته کتل شي چې د دې رکن څویم سېلاب خجن دے؟نو دلته به پېل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

OWNED BY 0300 9792115

۱ – لومړے لنډ رکن |ُ۱ ۲ ۳| : ځکه ورته لومړے لنډ رکن وایي چې لومړے سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي- (تر نزدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ویئل کېدل)

۲ – دویم لنډ رکن |۱ ُ۲ ۳| : ځکه ورته دویم لنډ رکن وایي چې دویم سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي -

۳ – دریم لنډ رکن|۱ ۲ ُ۳| : ځکه ورته دریم لنډ رکن وایي چې دریم سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي -

د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

چې سېلاب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) دے چې د رکن ټکړه ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سېلاب پۀ حقله به دا ووايو چې څنګه مېخونه پۀ ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سېلا ب هم دے چې پۀ خپل ټاکلي شوي ځاي کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دريم اوږدۀ رکن (۱، ۲، ۳، ۴) خاصه دا ده چې پۀ مصرعه کښې څو ځله هم تکرار کېږي پۀ پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې پۀ سر ا و مينځ کښې پوره راځي خو پۀ اخير کښې پۀ نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سېلاب ، کله دوه او کله درې سېلابونه وغورځېږي- د کوم رکن نه چې د اخير يو سېلاب وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د درو سېلابونو پا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سېلابونه وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د يوۀ سېلاب پا شي د دريم اوږدۀ رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړے اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل پۀ تکرار مصرعه نۀ شي پوره کولې ، او خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

يو رکن زيات نا زيات څلور ځله او کم نا کم يو ځل تکرار کېږي۔

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي۔ د دود له مخې د اولسي او ادبي قافيه وال شعر کوشني ترين (له ټولو وړه) يوون يا واحد مصرعه بلل شوې ده۔ دوې همکچې (همتولې) مصرعې يو شعر يا بيت جوړوي۔ يوه بشپړ شعر ته "فرد" وايي۔ مصرعه د يوه شعري ځېل (دوبيزې، څلوريزې، چاربيبې، غزل، قصيدې۔۔۔) رغنده ټوک (جزء) ګرځي۔ د ننګر هارځينې اولسي شاعران بيت ته کړۍ او مصرعې ته نيمه کړۍ وايي۔

پهٔ اروپايي ژبو کښې د مصرعې او بيت توپير (فرق) نهٔ شته او کوشني ترين موزون يوون يې هماغه ليکه ده چې پهٔ انګرېزۍ کښې ورته (line verse) يا پهٔ لنډه توګه (verse) وا يي او د زمونږ يوهٔ بيت يا شعر ته "جوړه ليکې" (verse couplet) وايي چې لا تيني سرچينه يې (versus) ده۔ د شعر ويي (ټکې) پهٔ عربۍ او اريا ني دواړو ژبو کښې شتون لري۔

OWNED BY 0300 9792115

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

یو اوږد رکن څلور سېلابونه لري او کم نا کم یو ځل او زیات نا زیات څلور ځله تکرار کیدے شي نو پۀ دې تناظر کښې د پښتو لۀ ټولو وړه یا لنډه مصرعه څلور سېلابه او لۀ ټولو اوږده مصرعه شل سېلابه ده-

ښه به وي چې د مصرعې کچې پۀ حقله د مجاور احمد زیار د نظر نه هم ځان خبر وسا شي - د کچې لۀ مخې د پښتو دیواني شعر لنډه ترینه مصرعه اووۀ څپیزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپیزه ده حالانکه نن صبا پۀ نوي غزل کښې تر دوو څپیزو ، او پۀ اوسني ازاد شعر کښې هره ټوټه د ار لۀ مخې تر یوۀ غونډ (څلور څپیز رکن) کوشني کېدے شي او پۀ ځینې ځایونو کښې تر یوې څپیزې هم ټوټې مونډلې کیدې شي او اوږدوا یې هم تر ۲۸ څپیزې ټوټې ازما شوے دے-نورزیا تي اوږدوا یې ځکه خوند نۀ کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو یا سندر غاړے یې نور پۀ یوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نۀ لري - حالانکه پۀ ازاد (ناپښېلیز ، بې قافیه) شعر کښې تر ۵۲ څپیزې ټوټې هم مونډېږي لکه نصرالله حافظ او

OWNED BY 0300 9792115

صدیق پسرلي تر دودیز(شپاړس ځپیز) برید وراړو دے او تر شل ځپیزې او یا هم پورته ببلګې یې ازمایلې دي - پۀ ازاد قالب کښې اسماعیل یون خپلې مصرعې تر دېرش ځپیزې غځولې دي -

ماته پخپله د غازي سیال صېب یو داسې غزل پۀ ګوتو را دے چې د هرې یوې مصرعې لنډوا یې د یوۀ سېلاب دے - خو د شاعر د پاره دومره وړې (یو سېلابیزې) مصرعې ته څۀ پیغام وردننه کول ، مقصد یت او شعریت شاملول که نا ممکن نۀ وي نو مشکل خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي پۀ لړ کښې د عبدالروف زاهد ، د ادریس خان ادریس او د ممتاز اورکزي تر شل ځپیزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو ځپو غبرګې مصرعې وې (د لسو ځپو نه پس پکښې وقفه وه) نو داسې شل ځپیزو پۀ یوه سا ویئل او لوستل هم اسان وي او مقصدیت هم لرلې شي -

OWNED BY 0300 9792115

وزن

وزن تللو ته وايي - پۀ اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکنات برابرولو ته وزن وايي ، پۀ نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علمِ عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوۀ بحر پۀ تله د يوۀ شعر تللو ته وزن وايي -کوم شعر چې پۀ دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نۀ وي نو غېر موزون -

د فن پۀ ژورو کښې لۀ ښخېدلو مخکښې ' مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې پۀ کوم سره يوه جمله پۀ اورېدلو کښې خوږه او پۀ ويئلو کښې روا نه وي دا خوږلت او رواني اهنګ پيدا کوي او د اهنګ رشته د احساس سره ده - پۀ ټکو کښې پۀ مکمله توګه د احساس ادا کول که ناممکن نۀ وي نو ګران ضرور دي - د وزن احساس د هر هغه سړي پۀ مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري-

د عامې مشاهدې خبره ده چې د خوږۀ اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا ګوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړے به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو پۀ زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړے لږ نور پۀ ژور نظر ورته وګوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

OWNED BY 0300 9792115

چې د موزون نظم یا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زېر و بم شمېر هم برابر وي د ګوتو یا د لاس پښې د زېر و بم پۀ دې وقفه کښې د وزن راز پټ دے -

د زېر و بم د دې کیفیت صحیح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخیستل شي او د لاس پښې زېر و بم پۀ دې کاغذ باندې د کرښو پۀ صورت کښې ریکارډ کړے شي ، بیا به معلومه شي چې لاس یا پښې یا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړو - د کرښو راکاږلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زیات صحیح وي - دلته دا احتیاط پکار دے چې د لاس پښې یا ګوتو پۀ حرکت کښې ، او د اواز پۀ زېر و بم کښې یکسانیت او رواني وي، که نۀ وي نو د موزون کلام پېژندګلو به و نۀ شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې یو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زېر و بم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

OWNED BY 0300-9792115

اوس د باندیني بحث وضاحت پۀ یوۀ عملي مثال سره کوو-

د مصرعې د اواز د زېر و بم سره د هم اهنګو ګوتو یو ځل " اوچتولو" سره یو ځل پۀ پنسل "باندې کرښه " ، او بیا د هم اهنګو ګوتو د یو ځل "لاندې کولو" سره پۀ پنسل "لاندې کرښه" راکاږو- اوس د ارواښاد منتظر بېټني یو غزل زمزمه کوو او ورسره به کرښې هم راکاږو :

مرګ اومحبوب پۀ رابللو چاته کله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

چې يې پۀ زړۀ سمه شي،وخت راشي نوخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

د چاپلو ،دچامنګول پرې لګېدلې ده نن /\/\/\/\/\/\/\/

داسې نادره خوشبويي چې لۀ هر ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

زما د امن مينو! تاته ځۀ نه جوړ کړم /\/\/\/\/\/\/\/

بوي د ګوګړو لۀ هر ګل او لۀ سنبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ما پۀ خپل سر د نېټ نيکۀ ګلشن کښې ښۀ وير وکړو /\/\/\/\/\/\/\/

الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ا به هم وخت وي منتظر ته چې د يار لۀ لوري /\/\/\/\/\/\/\/

دا " کرې" راشي چې "ورځم"که دے پخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

OWNED BY 0300 9792115

د دې غزل نۀ مو خو شعرونه زمزمه کړل او د هرې مصرعې د زېر و بم سره د ګوتو لاندې باندې حرکت مو پۀ کرښو کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ۱۵کرښې راغلې - ياده دې وي چې د کرښو راکاږلو عمل ته مو فکر نۀ وو -

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د لاس پنسل به پۀ کاغذ ساکن ولاړ وي، څنګه چې مصرعه شروع کېږي نو د کرښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته وي ، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدے شي -

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

ویئلو نو ټول فکر مو د اواز زېر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته مو هیڅ فکر نۀ وو ، د مصرعې د زېر و بم سره د کرښو راکاړلو عمل کښې رواني هم وه ، پۀ دې عمل کښې هیڅ مشکل پیدا نۀ شو ۔ کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکاړلو عمل هم مکمل شو ۔ هرې مصرعې ته مخا مخ ، دګوتو د زېر و بم دپاره د کرښو شمېر ۱۵ وو نو اوس بیا مونږ ویئلې شو چې دا غزل پۀ وزن برابر دے۔۱۵،

اوس که سړے لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سېلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (۱۵) دي ۔ ځکه دا غزل پۀ وزن برابر دے ۔

OWNED BY 0300 9792115

ټول نظمونه یا غزلې پۀ اوږدوالي کښې یو برابر نۀ وي د ځینې غزل یا نظم مصرعې وړې وي یعني سېلابونه یې کم وي او ځینې مصرعې اوږدې وي یعني سېلابونه پکښې ډېر وي ۔ د کمو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم زیات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل یا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر مستقل یو (constant) وي ورنه وزن به مات تصور کېږي ۔

د یوې مصرعې د شننې (تجزیې) پۀ وخت که د قلم پۀ رفتار کښې څۀ بې قاعدګي راغله او د کرښو راکاړل پۀ یوۀ شان نۀ وو

نو دا زیرِ تجزیه مصرعه پۀ وزن کښې نۀ ده - د تجربه کارو شاعرانو کلام پۀ وزن کښې وي نو د دوي پۀ کلام دا مشق ښۀ ښـکلے کېږي - که یو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو یو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا پۀ دې فن کښې د مهارت نخښه ده - د وزن د معلوملو دا ذکر شوې طریقه د پښتو پۀ اوږد رکني بحرونو کښې زیاته کامیابه ده-

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سېلابونو ته یو خاص او ټاکلے شوے ترتیب ورکولو ته بحر وایي - دغه دوه ډوله سېلابونه (سپک او خجن) چې پۀ یوۀ خاص او ټاکلي شوي ترتیب پۀ یوه مصرعه کښې

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي -که چرته دا ټا شوے ترتيب پۀ يوۀ بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي -که چرته د دغو دوه ډوله سېلابونو يو ټا شوے ترتيب يوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سېلابونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو پۀ دغې جملې کښې بحر راشي او جمله پۀ مصرعې بانديې بدله شي -

پۀ هره ژبه کښې د يوۀ خاص شمېر بحرونو ګنجائش وي- دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه پۀ طبعي توګه څرګندېږي- داسې نۀ ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - پۀ پښتو کښې پۀ طبعي توګه چې د څومره بحرونو ګنجائش وو هغه د زمونږ پۀ شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي- دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکړېده هغوي نۀ بحر پېژندلو او نۀ اهنګ-

د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوړد رکني بحرونه

لومړے اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

OWNED BY 0300 9792115

پنځم اوږد رکني بحر (پنځۀ ښاخونه لري)

لنډ رکني بحرونه

لومړے لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دويم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دريم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته پۀ پښتوشعرکښې پۀ دې حساب دېرش (۳۰) بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندګلو او تفصيل پۀ شلورم باب کښې را روان دے -

د وزنونو شمېره

OWNED BY 0300-9792115

(د مجاور احمد زيار د څېړنو پۀ رڼا کښې)

د سېلابونو د شمېر (څپيز څومره والي يا هجايي کميت لۀ مخې د پښتو شعر مصرعه لۀ پنځۀ څپيزې تر شپاړس څپيزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱، ۱۲،۱۳،۱۴،۱۵، ۱۶ سېلابيزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه دي که ۱۲ وزنونو ته پۀ ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اتۀ څلوېښت (۴۸) وزنونه پيدا کېږي بيا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲ سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه ګنا يا شپږ نوي (۹۶) وزنونه پيدا کېږي - پايخجي قافيه وا ل شعر سره پرې بله اتۀ څلوېښت (۴۸) شمېره ورزياتېږي نو دا شمېره به يوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ییز رنګا رنګي (لۀ یوې څپیزې تر دوه پنځوس څپیزې) ورسره پۀ پام کښې ونیسو یعني یو سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو یوسل او شپږ نوي(۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پۀ دې باندینی تجزیه کښې ، زما پۀ خیال وزن د بحرسره هم معني ګڼلے شوے دے اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانیو او اوسنیو شاعرانو کښې)د کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دے نو بیا مونږ ته پۀ لاس صرف هم هغه بحرونه ا و د دوي شمېر ۳۰راځي پۀ کومو چې را روانو پاڼو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې

تقطیع

پهٔ انګرېزۍ کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکے کارو شي - د تقطیع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکړې کول او پرې کول - پهٔ انګرېزۍ کښې د Scansion مراد دا دے چې پهٔ یوه مصرعه کښې د خج پهٔ لحاظ " ټا شوے ترتیب" څنګه دے او سېلابونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتیب " نه مراد د خجنو او سپکو سېلابونو یو خاص او مقرر داسې ترتیب دے چې پهٔ یوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتیب د بدلولو اجازت نهٔ وي -

OWNED BY 0300 9792115

د تقطیع تعریف : د علمِ عروض پهٔ اصطلاح کښې تقطیع دې ته وایي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرک مخ ته متحرک ټکي راشي او بیا د شعر ټکي د بحر پهٔ رکنونو کښې صحیح راشي -

د پښتو شاعرۍ پهٔ تناظر کښې به د تقطیع تعریف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ خجن سېلاب راشي او د سپکو سېلابونو ځاي ته مخامخ سپک سېلابونه -

د تقطیع قاعدې

۱ – د پښتو عروضو وړه اکایي سېلاب ده ، سېلاب رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې یو شعر جوړوي-

۲ – په پښتو کښې څلور حرکتونه (زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر) دي او هر یو حرکت یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – په پښتو کښې څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - په خپلو ځایونو کښې "و" د پېش حرکت ، "ا" د زوَر ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زوَر حرکت ورکوي لکه د "مور" ټکي "و" یا د صبا ټکي "ا" یا د "دېر" ټکي "ې" یا د "هغه" ټکي دویمه "ه" -

۴ – " ۀ " د زورکی حرکت ورکوي او یو سېلاب جوړوي - یا به داسې ووایو چې "ۀ" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه یا ګونګه شي -

۵ - ساکن ټکے سېلاب نۀ شی

جوړو -

۶ - زور ځان لۀ سېلاب

رغوي لکه "زما" ، رڼا ، او څنګه- چۀ دي درو واړو ټکو کښې لومړے سېلاب زورکي جوړ کړے دے-

۷ - ساکن ټکے د ځان نۀ

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د ګډون نه پس سېلاب جوړوي لکه "لَر" ، "بَر" او "غَر" ټکو کښې "ر"-

OWNED BY 0300 9792115

۸ - کله د يوۀ متحرک حرف

نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه چۀ مينځيني حرکت پورې ښخ شي او يو سېلاب جوړ کړي لکه "ورځ" کښې "ر" باندې د زوَر حرکت دے خو "و" او "ځ" پکښې ساکن دي-

۹ - کله د يوۀ متحرک ټکی

نه شاته دوه يا درې ساکن حرفونه راشي لکه دوست ، خوست - دلته "س" او "ت" د پېش حرکت پورې ونخښلي او يو سېلاب جوړ کړي -

۱۰ - صرف د سېلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نۀ دے بلکه دا کتل شي چې پۀ مصرعه کښې خجن سېلاب بې ځايه شوے خو نۀ دے۔

۱۱ - پۀ پښتو کښې دوه قسمه رکنونه کارول کېږي ، پۀ يوۀ قسم رکن کښې څلور سېلابونه وي چې اوږد رکن ورته وايي اوپۀ دويم قسم رکن کښې درې سېلابونه وي چې لنډ رکن ورته وايي-

۱۲- د اوږدۀ رکن تکرار اوږد رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۳ - پۀ هر رکن کښې يو سېلاب لازمي خجن وي پۀ کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکښې سپک سېلابونه وي - د اوږدۀ رکن (څلور سېلابيز) خج يا پۀ لومړي سېلاب ، يا پۀ دويم ، ياپۀ دريم ، او يا پۀ څلورم سېلاب راځي او لۀ څلورم سېلاب وروستو نۀ شي را - د لنډ رکن (درې سېلابيز)خج يا پۀ لومړي يا پۀ دويم او يا پۀ دريم سېلاب راځي - د

لنډ رکن خج لۀ دریم سېلاب وروستو نۀ شي
را -

۱۴- د دوو سېلابونو رکن هم
پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شته -

۱۵ - اوږد رکن (ځلور ځپیز)

کم نا کم یو ځل ا و زیات نا زیات ځلور ځله تکرار کېږي ما سېوا د پنځم اوږد رکني بحر د پنځم ښاخ نه ، چې پۀ هغۀ کښې پوره رکن هم ځلور ځله او نیمګړے رکن هم ځلور ځله تکرار کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶ - لنډ رکن کم نا کم دوه ځله او زیات نه زیات ځلور ځله تکرار کېدے شي -

۱۷ - د رکنونو پۀ قطار کښې

د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ د شعر خجن سېلاب راځي او د رکن سپک سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک سېلاب راځي -

۱۸ - که د رکن خجن

سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

سېلاب راشي نو بحر ماتېږي اوكه د ركن سپك سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن سېلاب راشي نو هيڅ فرق نهٔ غورځوي -

۱۹ - خج پهٔ خپل ځاي

ټينګ ولاړ وي او يون نهٔ كوي خو اهنګ پهٔ مصرعه كښې ښكته ،پورته يا هوار يون كوي -

۲۰ - هغه يوسېلابيز ټكى چې پهٔ يواځې ځان هيڅ معنا نهٔ وركوي بلكه د بل ټكي سره د ګډون نه پس معنا وركوي ، تل د سپك سېلاب پهٔ توګه كارول شي لكه چې ، مې ، د ، كښې ، نه ، يې، دې ، مو او داسې نور -

۲۱ - هغه يو سېلابيز ټكى چې پهٔ يواځې ځان معنا وركو شي ، خجن هم كېدې شي او سپك هم ؛ لكه شپه ، څهٔ ، زهٔ ، ښهٔ ، ورځ او داسې نور -

۲۲ - د لومړي |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ ركن ، دويم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ ركن او د څلورم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ ركن د تكرار نه چې كوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ

OWNED BY 0300 9792115

اخیر کښې درې سپلابیز نیمګړے رکن غواړي -

۲۳ - د دریم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ اخیر کښې نیمګړے رکن نهٔ غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴| د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم جوړېږي خو فرق پکښې دومره دے چې دا بحر پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سپلاب نیمګړے رکن غواړي -

OWNED BY 0300 9792115

۲۵ - د دویم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه نیمګړے رکن نهٔ غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | او د دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سپلاب نیمګړے رکن غواړي -

۲۷ - د پښتو په ډېرو ټکو کښې

عادي او منطقي خج په اخيرني

سېلاب راځي - چې کوم ټکي پنځۀ يا

زيات سېلابونه لري ، لکه "اهورا

مزدا" او يا "نکارا ګووا "، په دغو ټکو

کښې خج په پنځم سېلاب دے ، نو

داسې ټکي په پښتو شعر کښې نۀ شي

راتلې ، ولې چې د اوږدۀ رکن خج تر

څلورم سېلاب وروستو نۀ شي را -

۲۸ - لۀ درو سېلابونو کم لاندې

OWNED BY 0300 9792115

باندې وا دومره غښت تاوان نۀ لري

لکه څومره چې د خج بې ځايه کول

تاوان لري -

۲۹ - په خپل عروضي نظام کښې

چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه

بيان شوي دي په هغو کښې دګوتو وهلو

ډېر کم ګنجائش دے خو که بيا هم

څوک څۀ نا څۀ کول غواړي نو هغه د

بحرونو په وروستينيو رکنونو کښې

کېدې شي لکه دا چې ، که د يوۀ بحر

پۀ پلي کښې نیمګړے رکن وي نو بیا
هغه ورپوره کړے شي یا که پۀ پاي کښې
پوره رکن وي نو بیا هغه نیمګړےکړے
شي خو شرط به دا وي چې پۀ دغسې
کولو سره بحر کوم شکل اخلي پۀ هغۀ
کښې به اهنګ هم وي او لۀ خپله وزنه
به وځي هم نه -

۳۰ - پۀ تقطیع کښې دا اړینه
(ضروري) نۀ ده چې زوَر ته مخامخ زوَر
، یا پېښ ته مخامخ پیش او یا زېر ته
مخا مخ زېر راشي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۱ - د تقطیــــــــــــــــــع
دار و مدار پۀ اواز باندې دے نۀ پۀ حرفونو باندې
-

۳۲ - آ (الف ممدوده) پۀ
پښتو کښي نۀ شته خو که چرته د عربی پۀ یوۀ
ټکي کښې راشي نو دا به د "اَ" برابر وي او یو
سېلاب وي -

۳۳ - چی پۀ کوم حرف
باندې شد (ّ) وي هغه حرف د دوو حرفونو

برابر وي لکه محبت (محب +بَت) او تصوّر (تصو+ وُر) -

۳۴ - تنوین د نون برابر حسابیږي لکه پۀ فوراً کښې (فورَن) -

۳۵ - د عربی ټکی اخیر ساکن الف غورځیږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوريٰ( ) د الف برابر حسابیږي لکه رحمٰن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر دے لکه "داوود" - پۀ دې ټکي کښې دوه واوونه یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې پۀ ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د تقطیع پۀ وخت پکار ده چې د دې مصرعې د ویئلو سره د دې بحر وپېژند شي - پۀ دې لړ کښې د مصرعې لومړي څلورو سېلابونو ته فکر کیږي چې لومړے ،که دویم ، که دریم ، که څلورم سېلاب يې خجن دے - که لومړے

سپلاب يې خجن وي نو پۀ دې مصرعه کښې لومړے اوږدرکن پۀ کار راو شوے دے-اوس د څلورو څلورو سپلابونو رکنونه جوړوو که دا لومړے اوږد رکن يو ځل را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده ،که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د دريم ښاخ مصرعه ده - که څلور ځله دا رکن تکرار شوے وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې غبرګ صورت وي نو بيا دا مصرعه د لومړي اوږد رکني بحرد څلورم ښاخ مصرعه ده - لنډه دا ده چې د خجن سپلاب نمبر(شمېر) به درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، څلورځله) به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

٣٩ - پۀ يوې مصرعې باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم سپلاب يې خجن دے بيا به د دې تقطيع پۀ لنډ رکن (درې سپلابيز) باندې کوو- طريقه به د

OWNED BY 0300-9702115

قاعدې نمبر ۳۸ کارولې شي - بیا به د لنډۍ رکني بحر هم معلوم شي او ددۀ ښاخ هم-

۴۰ - پۀ ځینې ځای کښې پۀ

یوۀ شعري ځېل کښې د یوې څپې یا زیا د

وزن تاوان نۀ لري پۀ دې لړ کښې هغه شعري ځېل راځي چې لۀ خچپاې سربیت (مطلع) سره شروع شوے وي یا به داسي ووایو چې د مطلع شعر یې پۀ اخیري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافیه دارې مصرعې د بې قافیه (ناپښبېلېزو) مصرعو نه یو یو سېلاب کمې وي - د بېلګې پۀ توګه د دریم اوړد رکني بحر دریم ښاخ به واخلو کوم چې ۱۲

سېلابونه مصرعه لري- د دې مصرعې اخیري خجن سېلاب یولسم دے - اوس که یوه مصرعه پۀ یولسم سېلاب پوره شي نو دا اخیري خجن سېلاب اوړد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونیسي او بحر ته هیڅ زیان هم نۀ ورکوي اوس د د دې غزل ټولې قافیه دارې مصرعي یولس سیلابه راځي او بې قافیه مصرعې به دولس سېلابه راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بیا لۀ کومه را پیدا شو دا بهار

OWNED BY 0300 9792115

۱۱

چې پۀ هر لوري يې ملک کړلو ګلزار

۱۱

درست پښتون لۀ قند هاره تر اټکه

۱۲

سر ه يو د ننګ پۀ کار پټ و اشکار

۱۱

۴۱ - د تقطيع پۀ کار کښې د رکن

سېلابونه يوۀ تر بله لرے او جدا ليکل

کېږي ولې چې د ځجن سېلاب پۀ

پېژنګلو کښې څۀ ابهام نۀ شي پا -

OWNED BY 0300-9792115

څلورم باب

د پښتو شاعرۍ دودیز (مروج) بحرونه

بحرونه په دوه قسمه دي یو اوړد رکني بحرونه دي او بل لنډ رکني بحرونه - اوړد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړیږي - په دې باب کښې مې د رکنونو په قالبونو کښې د سېلابونو په ځای اعداد (هندسې) لګولي دي او د خجن سېلاب د پاره مې په هند سه باندې ضمه (ُ) لګولې ده خو د مصرعو په تقطیع کښې مې صرف په خجن سېلاب ضمه (ُ) لګولې ده او په سپکو سېلابونو د نخښې ضرورت نۀ شته - د تقطیع په وخت د مصرعې په اخیري رکن کښې د نخښې ¯ نه مراد د نیمګړي رکن غورځېدلي سېلاب ته اشاره ده -

OWNED BY 0300 9792115

اوړد رکني بحرونه

دا بحرونه دڅلورو اوږدو رکنونو نه جوړیږي - لومړے اوږد رکن لومړے اوږد رکني بحر ، دویم اوږد رکن دویم اوږد رکني بحر ، دریم اوږد رکن دریم اوږد رکني بحر ، څلورم اوږد رکن څلورم اوږد رکني بحر، او په اخیر کښې یو ځل بیا څلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر یوۀ بحر بیا څلور څلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځۀ ښاخونه لري -

لوړے اوږد رکني بحر

دا بحر د لوړي اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې لوړے سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم، دريم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر څلور ښاخونه دي او هر ښاخ يې د درو سېلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

۱ - لوړے اوږد رکني بحر (لوړے ښاخ) : پۀ دې بحر کښې لوړے اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه راځي او پۀ اخير کښې درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده -

OWNED BY 0300 9792115

اوس د رحمت الله درد د يوۀ غزل نه څو شعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړې
زېړے د سحر مې کړه
ما سوا لۀ خپل وجود
يا الله ! کافر مې کړه
زۀ د شبنم څاڅکے يم
خدايه ! سمندر مې کړه
تۀ سنګ پارس او زۀ
کاڼے يمه زر مې کړه
مينه د انسان راکړه

درد یم چاره کرمې کړه

د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲۱ |

| یُا خا ل قه | لمُر مې کړه – |

| زُي رے د س | حُر مې کړه – |

| مُا س وا لۀ | خپُل و جود – |

| یُا الله کا | فُر مې کړه – |

| زُۀ د شب نم | څُاخ یم – |

| خدُا یه !س من | دُر مې کړه – |

| تُۀ سن ګ پا | رُس او زۀ – |

| کُا ښے ي مه | زُر مې کړه – |

| مُي نه د ان | سُا ن راک ړه – |

| دُرد یم چا ره | کُر مې کړه – |

۱-------نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې بحر د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن وي او نوره یې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره کېږي - دا شعرونه پۀ څلور سېلابیز رکنونو کښې ووېشل شول نو معلومه شوه چې د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن دي که لږ نور فکر وکړے شي نو د اتم سېلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

سپلاب نۀ شته يعنې د اتم سپلاب ځاي خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پۀ پوره توګه او بيا پۀ نيمګړي درې سپلابيز شکل کښې را -اوس که چرته د اول ا و يا د پنځم خجنو سپلابونو پۀ ځاي سپک سپلاب راشي نو بحر ماتېږي -

۲ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : دا بحر هم د لومړي اوږدۀ رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا د تکرار څخه جوړېږي د دويم ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او يوځل پۀ نيمګړي درې سپلابيز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس(۱۱) سپلابه وي او خجن سپلابونه يې لومړے، پنځم او نهم دي - پۀ دې ښاخ کښې د عبد الرحيم مجذوب د يوۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

OWNED BY 0300 9792115

لا خو مې کتلي درته سم نۀ دي
تم شه ګله اوښکې مې لا تم نۀ دي
غم د جدايي پۀ زړۀ غلبېل يمه
دا شانې سيخونه خو د زغم نۀ دي
ښکلي مې چې وګوري مسکاکوي
زۀ به لېو يمه دوي ګرم نۀ دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوے دے مسلسل دا خو ملهم نۀ دي
پوه دے دمجذوب پۀ زړګي پوه دے ښۀ

ښکلي که وليان نۀ دي څۀکم نۀ دي

اوس هم دغه شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې داسې

وېشلي شوي دي :

| ۱۲ ۱۱ ۱۰۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲۱ |

ا لُا خو مې ک ا تُ لي د ر ته ا سُم نۀ دي ¯ ا

ا تُم شه ګك له ا اُوبن کې مې لا ا تُم نۀ دي ¯ ا

ا غُم د ج دا ا يُي پۀ زړۀ غل ا بېُل ي مه ¯ ا

ا دُا شا نې سي ا خُو نه خو د ا زغُم نۀ دي ¯ ا

ا ښکُ لي مې چې ا وُګو ري مس ا کُا کوي ¯ ا

ا زُۀ به لې و ا ړُي مه دوي ا ګرُم نۀ دي ¯ ا

ا زُخم مې دا ا غُي دا مې ع ا لُاج کوي ¯ ا

ا سوُ ے دے م سل ا سُل دا خو مل ا هُم نۀ دي ¯ ا

ا پُوه دے د مج ا ذُوب پۀ زړګي ا پُوه دے ښۀ ¯ ا

ا ښکُ لي که ول ا يُان نۀ دي څۀ ا کُم نۀ دي ¯ ا

ا ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۲ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

۳ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دریم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې هماغه لومړے اوږد رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخیر کښې د درو سېلابونو نیمګړے رکن هم غواړي- د دې ښاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي او د دویم ښاخ د مصرعې نه څلور سېلابه زیاته وي - خجن سېلابونه یې لومړے ، پنځم ، نهم او دیارلسم دي او باقي نوره سېلابونه یې سپک دي -

دې نه پس پۀ دې ښاخ کښې   شوے د خوشال خان د غزل نه څو شعرونه وړاندې کول شي :

نۀ شته پۀ دا ښهرخوك چې نۀ دي خریدار ستا
څۀ رنګه ډېر تو د دے چې مې ولیدۀ بازار ستا

ښه ده سروې ونه ، نۀ چې ښه د ه ستا ترقده
شهد که شیرین دے ، نۀ شیرین دے تر ګفتار ستا

چا چې تا ته کړے یونظر دے پۀ درست عمر
څو پۀ دنیا پایي نور به تل وي طلبګار ستا

ډېر طبیبان راغلل لکه راغلل هسې لاړل
راشه حال یې ګوره چې څۀ حال لري بیمار ستا

سر لري خوشال درته پېش کش که دې پکار وي
نوره تر دا څۀ چې د چا سر راشي پکار ستا

د خوشال بابا د دغو شعرونو لۀ لوستلو پس ، د دې بحر پۀ رکنونو کښې یې لاندې تقطیع کېږي :

OWNED BY 0300 9792115

|ُ١ ٢ ٣ ۴ | ۵ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ |ُ١٣ ١۴ ١۵ ١٦ |

|نُهٔ شته پهٔ دا | شُ هر څوک چې| نُهٔ دي خ ري | دُار ستا (ٖ) ٖ|

|څُهٔ رن ګه ډېر| تُود دے چې مې| وُ لي دهٔ با | زُار ستا (ٖ) ٖ|

|بنُه ده سر وې| وُنه ، نهٔ چې | بنُه ده ستا تر| قُ د ه (ٖ) ٖ |

|شُ هد که شې | رُ ين دے ، نهٔ شې |رُين دے تر ګف | تُارستا (ٖ) ٖ|

|چُا چې تا ته | کُړے يون | ظُر دے پهٔ درست | عُ مر (ٖ) ٖ|

|څُو پهٔ دن يا | پُا يي نور به | تُل وي ط لب ګُار ستا (ٖ) ٖ|

|ډُېر ط بي بان| رُاغ لل ل که | رُاغ لل ه سې | لُا ړل (ٖ) ٖ|

|رُا شه حال يې|ګُو ره چې څهٔ|حُال ل ري بي| مُار ستا (ٖ) ٖ|

|سُر ل ري خو| شُال در ته پيش|کُش که دې پ |کُار وي(ٖ) ٖ|

|نُو ره تر دا | څُهٔ چې د چا| سُر را شي پ|کُار ستا (ٖ) ٖ|

|ـــــــــــ٢ــــــــــ٣ــــ نيمګړے رکن

ياده دې وي چې د دې بحر مصرعه ١۵ سېلابونه لري خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې څوارلس (١۴) سېلابونه لري پهٔ دې کښې اخيرې خجن سېلاب (ديارلسم) د اوږد سېلاب پهٔ توګه کارو شوے دے پهٔ تقطيع کښې د نخښې (ٖ) نه دغه مراد دے او د اخيري ٖ نه درې سېلابيز نيمګړي رکن ته اشاره ده -

OWNED BY 0300 9792115

۴ - لومړے اوږد رکني بحر (څلورم ښاخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نۀ وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه پۀ بحرِ مدید کښې ليکلي شوي وو ، نن د هغوي لۀ تجزيې دا معلومېږي چې د خپلو عروضو پۀ رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د څلورم ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې ځايېږي لکه د رحمان بابا رح دا لاندې شوے غزل-

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سپلابيزه مصرعه ده ، لۀ دغو اووۀ سپلابيزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې يوه غبرګه مصرعه پۀ دې څلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د څلورم ښاخ د مصرعې اوږدوا ښوارلس (۱۴) سپلابه وي- اوس يو ځل د دې بحر پۀ دې ښاخ کښې شوے د رحمان بابا رح لۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم ، پس لۀ هغې به يې د دې بحر پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

سر زما سامان زما ، زار شه تر جنان زما
زار شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
زيان زما نقصان زما ، واړه د يار هجر دے
واړه د يار هجر دے ، زيان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا د کوڅې خاورې دي
ستا د کوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

OWNED BY 0300 9792115

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نۀ نیسي
بې تا مېوه نۀ نیسي ، باغ زما بوستان زما
زړۀ زما چشمان زما ، بې تا هیڅ حال نۀ لري
بې تا هیڅ حال نۀ لري ، زړۀ زما چشمان زما

د لومړي اوبږد رکني بحر د څلورم ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| سُر زما سا | مُان ز ما – | زُارشه ترج | نُان ز ما – |

| زُار شه ترج | نُان ز ما – | سُر ز ما سا | مُان ز ما – |

| زیُان ز ما نق | صُان زما – | وُا ړه د یار | ه جر دے – |

| وُا ړه د یار | ه جر دے – | زیُان ز ما نق | صُان ز ما – |

| مُشک زما زعف | ران ز ما – | ستُا د کو څې | خُاو رې دي – |

| ستُا د کو څې | خُاو رې دي – | مُشک زما زعف | رُان زما – |

| بُاغ ز ما بوس | تُان ز ما – | بُې تا | مې وه | نُۀ نې سي – |

| بُې تا مې وه | نُۀ نې سي – | بُاغ ز ما بوس | تُان ز ما – |

| زړُۀ ز ما چش | مُان ز ما – | بُې تا هیڅ حال | نُۀ ل ري – |

| بُې تا هیڅ حال | نُۀ ل ري – | زړُۀ زما چش | مُان زما – |

۱---- نیمګړے رکن ----- ۲---- نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

پۀ دې تقطيع کښې دا ښکاره ده چې لومړے اوږد رکن اول ځل پوره ، بيا نيمګړے، بيا پوره او بيا نيمګړے را دے - دا د لومړي ښاخ د اووۀ سېلابيزې مصرعې غبرګ شکل دے - د دې ښاخ مصرعه څوارلس(۱۴) سېلابه راغله - خجن سېلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي - چونکه دلته اتم سېلاب د غورځېدلو (لومړي نيمګړي رکن) لۀ سببه د غبرګې مصرعې پۀ اووم سېلاب سکته يا وقفه راځي نو لوستو به پۀ اووم سېلاب لږ غوندې تم کېږي - لوستو پۀ پيوسته توګه او رواني سره دغه مصرعه لۀ سره تر اخيره پورې نۀ شي لو -

دلته دې يوه بله نکته هم بې د ليکلو نۀ وي پاتې ، هغه دا چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د د دې څلورم ښاخ غبرګه مصرعه بېرته پۀ دريم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرګې مصرعې د غورځېدلي ا تم سېلاب ځاي ته به يو سېلاب ورننه کړي نو بيا به د دريم ښاخ پۀ پنځلس سېلابيزې مصرعې کښې بدله شي ، هم دغه شان که د دريم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول غواړي نو بيا به د مينځ اتم سېلاب ترېنه وغورځوي ، د اتم سېلاب د غورځولو نه پس به يوه څوارلس سېلابيزه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي -

OWNED BY 0300-9792115

دویم اوږد رکني بحر

دا بحر د دویم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دویم سیلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دریم او څلورم سیلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ یې د درو سیلابونو نیمګړے رکن هم غواړي -

۱ - دویم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ) : دا بحر د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے-پۀ دې بحر کښې دویم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | یو ځل پۀ پوره توګه راځي او بیا پۀ بل ځل د درې سیلابیز نیمګړي رکن پۀ صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷)سیلابه وي - د دې ښاخ پۀ مصرعه کښې خجن سیلابونه دویم او شپږم دي - د غازي سیال یو نظم چې عنوان یې دے " کشمیربه ازادېږي " پۀ هم دې ښاخ کښې شوے دے ، د نمونې پۀ طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخیستې شوي دي :

کشمیر به ازادېږي

دا خوب به رښتیا کېږي

تر څو به پۀ دا خاوره

دا سرې وینې بهېږي

پۀ دغه سرو لمبو کښې

OWNED BY 0300 9792115

ګلان به زرغونېږي

فریاد د مظلومانو

تر عرشه به رسېږي

د خوېندو لوپټو نه

بېرغ به راجوړېږي

یو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د دې بحر په

رکنونو کښې داسې تقطیع کوم :

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
کش	مُیر	به	ا	زا	دُې	ږ	ي
دا	خُوب	به	ربش	تیا	کُې	ږي	
تر	څُو	به	پهٔ	دا	خُاو	ره	
دا	سرُې	وي	نې	ب	هُې	ږي	
پهٔ	دُ	غه	سرو	لم	بُو	کښې	
ګ	لُان	به	زر	غو	نُې	ږي	
فر	یُاد	د	مظ	لو	مُا	نو	
تر	عرُ	شه	به	ر	سُې	ږ	ي
د	خوُېن	دو	لو	پ	ټُو	نه	
بې	رُغ	به	را	جو	ړُې	ږي	

ا--------نیمګړے رکن

۲ - دويم اوږد رکني بحر (دويم ډاخ) : ددې

ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سېلابه اوږده ده-په دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله په پوره توګه راځي او بيا په اخير کښې په درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سېلابه وي - اوس به د دې ښاخ يو غزل را اخلم :

پر سد وم لېو کړم د يا ر ستړګو
زۀ هم د کار سړے کړم د يار ستړګو
بې مينې ژوند په مرګ باندې حساب دے
زۀ مړ وم را ژوند ےکړم د يار ستړګو
پو هېږ مه چې هيڅ لا هم نۀ يم
ورځمه که يو کړم د يا ر ستړګو
کېد ے شي که ويار ته مې ورخپل کړي
لۀ ځانه خو پرد ے کړم د يار ستړګو
چې مات شومه د خپل زړګي په سر کښې
زۀ د اسې يو اغز ے کړم د يار ستړګو

OWNED BY 0300 9792115

د دې بحر په قالب کښې يې په لاندينې توګه تقطيع کوم :

|١ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ |

|پر سُد وم لې |و کړم د |يار ستُر ګو - |

|زهٔ هُم د کار |س ړے کړم د |يار ستُر ګو - |

|بې مُې نې ژوند |پهٔ مُرګ بان دې |ح سُاب دے - |

|زهٔ مُړ وم را |ژون دُے کړم د |يار ستُر ګو - |

|پو هُې ږ مه |چې هُيڅ لا |هم نُهٔ يم - |

|ور ځُ مه که |يو کړم د |يار ستُر ګو - |

|کې دُے شي که |و يُار ته مې |ور خپُل کړي - |

OWNED BY 0300 9792115

|لهٔ ځُا نه خو |پر دُےکړم د |يار ستُر ګو - |

|چې مُات شو مه |د خپُل زړګي |پهٔ سُر کښې - |

|زهٔ دُا سې يو |اغ زُےکړم د |يار ستُر ګو - |

١ــــــــــ٢ــــــــنيمګړے رکن

پهٔ تقطيع کښې دا ليد شي چې د دولسم سېلاب خانه خالي ده ، نو د ا خلور واړه مصرعې يولس يولس (١١) سېلابونه لري - د دغو مصرعوخجن سېلابونه دويم، شپږم او لسم دي - دويم اوږد رکن هم دوه ځله پهٔ پوره شکل کښې را دے او يو ځل پهٔ نيمګړي شکل کښې -

۳ - دویم اوږد رکني بحر (دریم ښاخ) : پۀ دې

ښاخ کښې هم هغه دویم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | کارو شي خو

دا ښاخ د دې بحر د دویم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې

کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخیر

کښې پۀ درې سېلابیز نیمګړي شکل کښې - اوس د لوستلو د پاره د

مطیع الله قریشي یو غزل چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، وړاندې

کوم :

اشنا ! خپله وعده لږه محکمه کړه چې ځمه
زړګے مې بیا د بل دیدن پۀ طمعه کړه چې ځمه
ستا غم مې غموي که پۀ شهرت مې خفا کېږے
خپل غم راځینې واخله ما بې غمه کړه چې ځمه
شپه لاړه د رخصت پۀ اخیستو کښې سپین صبا شو
تۀ زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې ځمه
ما ستا لۀ دره ښېرته د تلو لار لیدلې نۀ ده
دا لار خو تر څۀ ځایه راته سمه کړه چې ځمه
پۀ تلو کښې یې ویئل چې قریشي بیا به راځمه
خوسترګو یې ویئل چې خاطر جمعه کړه چې ځمه

OWNED BY 0300 9792115

د غزل د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

|اش نُا خپ له| وع دُه ل بڼه| مح کُ مه کړه| چې څُ مه ـ|

|زړ ګُے مې بيا| د بُل دي دن| پهٔ طُ معه کړه| چې څُ مه ـ|

|ستا غُم مې غ| م وُي که پهٔ| شه رُت مې خ| فا کُې بړے ـ|

|خپل غُم را ځي| انې واُخ له ما| بې غُ مه کړه| چې څُ مه ـ|

|شپه لُا ړه دا| رخ صُت پهٔ ا| خيس تُو کښې سپين| ص بُا شو ـ|

|تهٔ زُل فې را| خو رُې کړه ر| ڼا کُ مه کړ ه| چې څُ مه ـ|

|ما ستُا لهٔ دا| ره ببُر ته د| تلو لُار لي د| لې نُهٔ ده ـ|

|دا لُار خو ترا| څهٔ ځُا يه را| ته سُ مه کړه| چې څُ مه ـ|

OWNED BY 0300 9792115

|پهٔ تلُو کښې يې| وي ئُل چې ق| ري شُې بيا به| را څُ مه ـ|

|خو ستُر ګو يې| وي ئُل چې خا| طر جُ معه کړه| چې څُ مه ـ|

۱ـــــ۲ـــــــ۳ــــــ نيمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي د تقيطيع پهٔ تجربه کښې دا ښکاره شوه چې دويم اوبرد رکن درې ځله پوره او پهٔ اخير کښې درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې را او خجن سېلابونه يې دويم، شپږم، لسم او څوارلسم دي - دا ښاخ هم پهٔ پښتو شعر کښې زيات ليدل کېږي- د ښاخ د اهميت او شهرت لهٔ مخې ، د تمرين د پاره د سليم قرار لهٔ يوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم لوستونکي کولې شي چې پخپله يې د تقطيع هڅه

وکړي ولې چې د تقطیع مهارت پۀ مشق منحصر دے-

ولاړ راته واعظ دے د جنت پۀ مناري
وهلې مې تکیه ده د رحمت پۀ مناري
کوترې به د امن بچي چرته زېږوي
تاو شوي چې ماران دي د قیادت پۀ مناري
خپل وس پرې حاسدانو، جابرانو کړ تمام
لا څو نخښې لرو د مروّت پۀ مناري
بیا هم راباندې ګران دے داسې ګران لکه جنان
رقیب که وي ولاړ د رقابت پۀ مناري
قراره! اور چې لګي پۀ جونګړې د ښائست
لړزان دې ولې راشي د جرأت پۀ مناري

OWNED BY 0300 9792115

۴- دویم اوږد رکني بحر (لورم اخ)

بحر مضارع د عربۍ عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د ګډون نه مرکب بحر جوړېږي) بحرونو څخه یو مشهور بحر دے په دې بحر کښې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن

د دې بحر د مصرعې په اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځې ، دویمه برخه کښې یې تکرار دے نو په دې وجه دا مصرعه په دوو سمو حصو کښې تقسیم کېږي -

د دې بحر یو زحاف بحر مضارع مثمن (په یوه مصرعه کښې څلور او په دوو مصرعو کښې اته رکنونه) اخرب دے چې وزن یې داسې دے :

OWNED BY 0300 9792115

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

په دې زحاف کښې هم په دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې په دویمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم په مصرعه کښې شپاړس سېلابونه وي او په زحاف مثمن اخرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه یوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ یو غزل چې په بحر مضارع مثمن اخرب کښې شوے وو ، تربنه یوه مصرعه را اخلو :

یار درومي او زۀ نۀ مرم هرګوره بې وفا یم

د دې مصرعې پۀ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال شوے دے چې دویم سپلاب یې خجن دے ، دا رکن دوه ځله تکرار شوے دے د دې مصرعې د اولې برخي وزن هم د مفعول فاعلا تن وزن دے - د مصرعې دویمې برخې کښې د اولې برخې تکرار دے -دا مصرعه د اوو سپلابونو غبرګه مصرعه ده-

د دې بحث نه پس سړے دې نتیجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې پۀ بحر مضارع کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دویم اوږد رکني بحر" پۀ څلورم ښاخ کښې راځي-

OWNED BY 0300 9792115

دا ښاخ هم د دویم اوږدۀ رکن (۱ ۲ ۳ ۴) د تکرار څخه جوړیږي- د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سپلابیزه مصرعه ده - دا اووۀ سپلابیزه مصرعه چې دوه ځله یوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (۱۴) سپلابونو یوه غبرګه مصرعه به ترېنه جوړه شي - دا غبرګه څوارلس سپلابیزه مصرعه د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه څلور رکنونه لري چې لومړے او دریم رکن یې پۀ پوره شکل تکرار کیږي خو دویم او څلورم رکن یې پۀ نیمګړي شکل کښې-اوس د غازي سیال هغه نظم(کشمیر به ازادیږي) چې ددې بحر پۀ لومړي ښأخ کښې دے ، دلته پېش کوم :

کشمیر به ازاد یږي
دا خوب به رښتیا کیږي
ترڅو به پهٔ دا خاوره
دا سرې وینې بهیږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې
ګلان به زرغونیږي
فریاد د مظلومانو
تر عرشه به رسیږي
د خوېندو لوڼو نه
بیرغ به را جوړیږي

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه ده او خجن سېلابونه یې دویم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د پاره څوارلس (۱۴) سېلابېزې غبرګې مصرعې جوړول پکار وي چې د دې ښاخ پهٔ سانچه کښې ځاي شي - لاندېنۍ پنځهٔ غبرګې مصرعې به پهٔ دې ډول پهٔ لاس راشي -

کشمیر به ازاد یږي دا خوب به رښتیا کیږي
ترڅو به پهٔ دا خاوره دا سرې وینې بهیږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې ګلان به زرغونیږي

فریاد د مظلو مانو تر عرشه به رسېږي

د خوبندو لوپټو نه بېرغ به را جوړېږي

اوس به دا مصرعې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع غواړي ؛

| ۱ ُ۲ ۳ ۴ | ۵ ُ۶ ۷ ۸ | |۹ ُ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ُ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

|کش مُیربه || زا دُې بړ ي -| |دا خُوب به ربښ |تیا کُې بړي -|

| ترڅُو به پۀ | دا خُاو ره - | |ادا سرُې وي نې | ب هُې بړ ي -|

|پۀ دُغه سرو|لم بُو کښې -| |ک ڵُان به زر |غو نُې بړي - |

| فریُاد د مظ |لو مُا نو - | | تر عرُ شه به | ر سُې بړ ي - |

| د خوُبن دو لو | پ ټُو نه - | | بې رُغ به را | جو ړُې بړي - |

۱ ـــــــ نیمګړے رکن ـــــــ ۲ ــــــ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ د مصرعو د میځیني نیمګړي رکن

(اتم سېلاب د غورځېدو) لۀ کبله به لوستو پۀ اووم سېلاب لږ

غوندې ایسارېږي ، پۀ روانه توګه یا بې د وقفې یې نه شي لو - د

دې ښاخ د مصرعې خجن سېلابونه دویم ، شپږم، لسم او څوارلسم

دي خو چې کله یې یو لوستو لولي نو د وینا پۀ وخت کښې

وروستیني دوه خجن سېلابونه یوه درجه را مخکښې شي او نهم او

دیار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه یا سکته د وینا پۀ وخت کښې پۀ

سېلاب نۀ حسابېږي -

دریم اوږد رکني بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نهٔ وه او کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نهٔ وو اشنا شوې ، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲عیسوي) اخون درویزه باباؒ مخزن وو، چې پهٔ کوم ادبي صنف کښې یې وو هغې ته نن ازاد نظم وایي او چې پهٔ کوم وزن کښې یې وو هغې ته نن د پښتو عروضو "دریم اوږد رکني بحر" وایي (پهٔ دې مفروضو باندې باید چې څېړنې وکړې شي) - د مخزن اتهٔ سېلابیزې کرښې د ذکر شوي بحر پهٔ دویم ښاخ کښې راځي ، دولس سېلابیزې کرښې یې پهٔ دریم ښاخ او شپاړس سېلابیزې کرښې یې پهٔ څلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دریم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دریم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دویم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لهٔ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتیا دا ده چې د دې هیڅ یو ښاخ هم نیمګړے رکن نهٔ غواړي بلکه د خپل سالم شکل پهٔ تکرار سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر پهٔ پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو بحرونو زیات کارو شوے دے-

OWNED BY 0300 9792115

۱ - د ریم اوږد رکني بحر (لومړے ساخ)

پۀ دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن ۱|۲ ۳ ُ ۴| پۀ پوره توګه یو ځل راځي او نیمګړي رکن ته اړتیا نۀ لري - د دې ښاخ مصرعه څلور(۴) سېلابه ده او دریم سېلاب یې خجن دےاو لومړے ، دویم او څلورم سېلابونه یې سپک دي -دا د پښتو شاعرۍ تر ټولو وړه مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا ښاخ ډېر کم کارو شوے دے -

اوس یو ځل د لوستلو د پاره د غازي سیاؔل د یوۀ غزل نه لومړي څو شعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

تۀ مغرور
زۀ مجبور
خاوري شه
ستا غرور
تۀ مې خان
زۀ مزدور
زۀ دې ورور
تۀ تر بور
نیت کښې شته
څۀ فتور

اوس یې د دې ښاخ پۀ سانچه کښې یې ځایوم :

| ۴۳ ۲ ۱ |

| تهٔ مغ رُور – |

| زهٔ مج بُور – |

| خاو رې شُه – |

| ستا غ رُور – |

| تهٔ مې خُان – |

| زهٔ مز دُور – |

| زهٔ دې ورُور – |

| تهٔ تر بُور – |

| نیت کښې شتُه – |

| څهٔ ف تُور – |

۱

OWNED BY 0300 9792115

لکه څنګه باندې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور سپېلابونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سپېلابونه لري - اوس چې درې سپېلابونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو پهٔ مرسته د دې سوال د پاره جواب ولټوي -

۲ - د ریم اوږد رکني بحر (دویم ـاخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دویم ښاخ مصرعه څلور سېلابه اوږده ده، څکه چې په دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن| ۱ ۲ ۳ ۴ | په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي ،او نیمګړے رکن هم نۀ غواړي - د دریم اوږد رکني بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه پوره کولې شي- د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سېلابونه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که ددې ښاخ مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زیات کارو شوے دے ؛ غزل ، نظم او اولسي شاعرۍهم په دې ښاخ کښې ډېره زیاته شوې ده - اوس د رحمان بابا د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوو چې هم دې ښاخ کښې دے-

OWNED BY 0300 9792115

د دلبرو پۀ درګاه
نۀ حرمت لرم نۀ جاه
غو ځوي مې د زړۀ ولې
د چشمانو پۀ نګاه
هومره قدر مې هم نۀ شته
لکه قدر د ګیاه
هیڅ خبر لۀ ځانه نۀ یم
چې زۀ څۀ لرم ګناه
د رحمان پۀ خیر دې نۀ شي

حال احوال د چاتباه

د رحمان باباؒ لهٔ غزل لوستلو نه وروستو يې اوس د دې

ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطيع کوم :

|۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱|

|د دل بُ روا پهٔ در ګُاه (¯)|

|نهٔ حر مُت ل ا رم نهٔ جُاه (¯)|

|غو خ وُي مې ا د زرهٔ وُ لې|

|د چش مُا نو ا پهٔ ن ګُاه (¯)|

|هوم ره قُ در ا مې هم نُهٔ شته|

|ل که قُ در ا د ګ يُاه (¯)|

|هيخ خ بُر لهٔ ا ځا نه نُهٔ يم|

|چې زهٔ څُهٔ ل ا رم ګ نُاه (¯)|

|د رح مُان پهٔ ا خبر دې نهٔ شي|

|حال اح وُال د ا چا ت بُاه (¯)|

۱----------۲

د دې ښاخ مصرعه اتهٔ (۸) سېلابه ده او خجن سېلابونه

يې دريم او اووم دي - که پهٔ ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترينه

څرګنديږي چې دا ښاخ د دريم بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل

دے - پهٔ دې تقطيع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

OWNED BY 0300 9792115

همقافیه مصرعه اووهٔ (۷) سپلابه ده او بې قافیه مصرعه اتۀ (۸) سپلابه ده او بحر ته هیڅ تاوان هم نۀ دے رسېد - د دې خبرې سپیناوي د پاره به یو ځل بیا لوستونکو ته د اوږد سپلاب ځانګړ تیاوې کتل پکار وي -

۳ - د ریم اوږد رکني بحر (د ریم اخ)

پۀ دې ښاخ کښې هم هغه دریم اوږد رکن | ا ۲ ۳ ُ ۴ |

چې دریم سپلاب یې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې

OWNED BY 0300 0792115

بحر د دویم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به دولس (۱۲) سپلابه اوږده وي- لکه د دې بحر نورو ښاخونو،دا ښاخ هم پۀ اخیر کښې نیمګړي رکن ته اړتیا نۀ لري - خجن سپلابونه یې دریم،اووم او یولسم دي- دا ښاخ هم ډېر زیات کارو شوے دے - لۀ پخوانیو شاعرانو واخله تر ننه پورې پۀ دې ښاخ کښې غزل او د نظم پۀ صورت کښې ډېر زیات لیکل شوي دي ، او نن هم لۀ ډېرو بحرونو زیات قبول کړے شوےدے - پۀ دې بحر کښې د رحمان بابا د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم:

پۀ ښا ئست زما د یار نۀ دي خبر څوک
که خبر شي پرې به نۀ ږدي دغه در څوک
د دنیا چارې همه واړه فاني دي
برناحقه خاورې نولي پۀ خپل سر څوک
که زما د یار پۀ مخ د چا نظر شي
و بۀ نۀ کاندي بل خوا وته نظر څوک
د دیدن طاقت یې هیچا سره نۀ شته
و افتاب ته نۀ شي برابر څوک
چې بېلتون پۀ سترګو ویني اشنایي کا
د رحمان پۀ څېر به نۀ وي باهنر څوک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستاوس یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

|۱ ۲ ۳ ۴| ۵ ۶ ۷ ۸| ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲|

|پۀ ښا ئُست زا ما د یارُ نۀ| دي خ بُر څوک|
که خ بُر شي	پرې به نُۀ ږدي	د غه دُر څوک
د دن یُا چا	رې ه مُه وا	ړه فا نُي دي
بر نا حُ قه	خاو رې نُو لي	پۀ خپل سُر څوک
که ز مُا د	یار پۀ مُخ د	چا ن ظُر شي
و به نُۀ کان	دي بل خُوا و	ته ن ظُر څوک
د دي دُن طا	قت یې هُي چا	س ره نُۀ شته

ا و اف تُاب ته ا ک نُۀ شي ا ب را بُر ځوک ا

ا چې بېل تُون پۀ ا ستر ګو وُي ني ا اش نا يُي کا ا

ا د رح مُان پۀ ا ښېر به نُۀ وي ا با ه نُر ځوک ا

ا ــــــــ ۲ ــــــــــــ ۳

۴ - <u>د ريم اوږد رکني بحر (لو رم اخ)</u>

پۀ دې ځلورم ښاخ کښې هم هغه دريم اوږد رکن ا ا ۲ ۳ُ

ا۴ چې دريم سېلاب يې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دريم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې ښاخ کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې ځلور ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به شپاړس (۱۶) سېلابه اوږده وي - دغاړو اتۀ سېلابيزې دوې مصرعې د دې ښاخ يوه غبرګه مصرعه جوړوي - لکه د دې بحر نورو ښاخونو دا ښاخ هم پۀ اخير کښې نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري - خجن سېلابونه يې در يم،اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې دا ښاخ هم ډېر زيات کارو شوے دے - د خوشال خان بابا د يوۀ نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه وړاندې کوم :

همراهانو د ې کوچ وکړ واړه لاړل تر منزله
تۀ لا کلک پۀ خوب اودۀ يې، اې زما دله غافله
لۀ نېستۍ نه و هستۍ ته لۀ هستۍ نه و نېستۍ ته
کا ر و ا نونه د ي چلېږي ، قوا فله ، قوا فله

OWNED BY 0300 9792115

د دنيا پهٔ درياب ډوبه ! د پاياب طمعه و مه کړه
دا پاياب دې ډېرو غوښتي خبر نهٔ شول لهٔ ساحله

چې ګفتار کردار يې واړه موافق سره يو رنګ شي
هله هر رنګه خبره ، اثر کاندي لهٔ قايله

پهٔ زېبا ګفتار دې هيڅ تقصير و نهٔ کړهٔ خوشاله !
که کردار دې هم زېبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او يې د دې بناخ پهٔ عروضي قالب کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ُ ۴ | ۵ ۶ ۷ُ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ُ ۱۶ |

| هم را هاُ نو | دې کوچ وُ کړ | وا ړه لاُ ړل | تر من زُ له |

| تهٔ لا کلُک پهٔ | خوب او دهُٔ يې | اې زماُ د | له غا فُ له |

| لهٔ نېس تُی نه | و هس تُی نه | لهٔ هس تُی نه | و نېس تُی نه |

| کار وا نوُ نه | دي چ لُپې بږي | ق وا فُ له | ق وا فُ له |

| د دن ياُ پهٔ | درياب ډوُ به | د پا ياُب ط | معه و مهُ کړه |

| دا پا ياُب دي | ډې رو غوُښ تي | اخ بر نهُٔ شول | لهٔ سا حُ له |

| چې ګف تاُر کر | دار يې واُ ړه | م وا فقُ س | ره يو رنُګ شي |

| ه له هرُ رن | ګه خ بُ ره | ا ثر کاُن دي | لهٔ قا يُ له |

| پهٔ زې باُ ګف | تار دې هيُ څهٔ | تق صير وُ نهٔ | کړهٔ خو شاُ له ! |

| که کر دارُ دې | هم زې باُ وه | چار به وُ لې | وه مش کُ له |

۱ ـ ـ ـ ـ ـ ۲ ـ ـ ـ ـ ـ ۳ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۴

OWNED BY 0300 9792115

څلورم اوږد رکني بحر

دا بحر د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې څلورم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړيږي - د دې رکن لومړے، دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونوڅلور ښاخونه دي - د ا بحر هم لکه د لومړي او دويم اوږد رکني بحر درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي او د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه نۀ شي پوره کولې - د دې رکن پۀ څلورم سېلاب باندې خج وي نو پۀ نيمګړي رکن کښې دا اخيري (څلورم) خجن سېلاب وغورځېږي او درې سپک سېلابونه يې نيمګړے رکن | ۱ ۲ ۳ | جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لو رم اوږد رکني بحر (لوم ے اخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يوځل پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ يوۀ (څلورم) سېلاب باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سيال يو غزل چې پۀ دې ښاخ کښې دے ،ترېنه څو شعرونه را اخلم :

و رکه شه دا زندګي
دا بې لۀ تا زندګي
څۀ به څوک ناز پرې وکړي
نۀ شوه د چا زندګي
زۀ د هغې زندګي
هغه زما زندګي
چا ته پرانستې غېږه
چا نه خفا زندګي
وايه تېرېږي څنګه
سياله ! پۀ تا زندګي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندينې شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې وېشم :

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
و	ر	که شه	دا	زن	د	ګي	-
دا	بې	لۀ	تا	زن	د	ګي	-
څۀ	به	څوک	ناز	پرې	وک	ړي	-
نۀ	شوه	د	چا	زن	د	ګي	-
زۀ	د	ه	غې	زن	د	ګي	-
ه	غه	ز	ما	زن	د	ګي	-

ا چا ته پرا نُس ا تپ غې بږه ـ ا
ا چا نه خ فُا ا زن د ګي ـ ا
ا وا يه تپ رُپ ا بږي خن ګه ـ ا
ا سيا له پۀ تُا ا زن د ګي ـ ا
ا ـــــ نيمګړے رکن

۲ - لو رم اوږد رکني بحر (دويم اخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا دوه ځله پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ دري سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ دوو خجنو (څلورم او اتم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه يولس (۱۱) سېلابونه لري - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پۀ دې ښاخ کښې ليکلي شوي د جاويد احسا س د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کېږي :

OWNED BY 0300 9792115

زما لۀ خلقو ائينه ورکه ده
پۀ ائينه کښې ترې څهره ورکه ده
پۀ افسانه کښې حقيقت ورک شوے

پهٔ حقیقت کښېږي افسانه ورکه ده
لهٔ ما هم ستا کړې وعده هېره وه
پرېږده که ستا نه بهانه ورکه ده
ما ته ستر وروړ د پلارپهٔ ځاي دے مګر
د دهٔ د سر نه خو سایه ورکه ده
اوس مینه هم شوه تجربه د احساس
اوس پکښې زړهٔ ورک دے جذبه ورکه ده

د لوستلو نه پس د جاوېد احساس د غزل تقطیع به پهٔ دې ډول کېږي :

|۱ ۲ ۳ ۴|۵ ۶ ۷ ۸|۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲|

OWNED BY 0300 9792115

ز ما لهٔ خُل	قو ا ئي نُه	ور که د ه
پهٔ ا ئي نُه	کښې ترې څه رهٔ	ور که ده
پهٔ اف سا نُه	کښې ح قي قُت	ورک ش وے
پهٔ ح قي قُت	کښې اف سا نُه	ور که ده
لهٔ ما هم ستُا	کړې وع دُه	هې ره وه
پرېږ ده که ستُا	نه ب ها نُه	ور که ده
ما ته ستر ورُور	د پلار پهٔ ځُاي	دے م ګر
د دهٔ د سُر	نه خو سا يُه	ور که ده
اوس مي نه هُم	شوه تج ر بُه	د اح ساس

| اوس پ کښې زړۀ اورك دے جذ بُه | ورکه ده ‾|

ا-------۲--------- نیمګړے رکن

دا بحر هم ډېر زیات استعمال شوے دے او نن هم ډېر زیات استعمال کېږي نو د اهمیت لۀ مخې ، د لوستونکو د مشق او تمرین د پاره دلته د حمزه بابا د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم - لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطیع پۀ خپله وکړي -

تل به پۀ لار د مېړنو سره ځم
یمه پښتون د پښتنو سره ځم
پام کوه زۀ هغه نظر نۀ یمه
چې به پۀ دود د سپېلنو سره ځم
راستنېدے چې نۀ شي وخت خو نۀ یم
خو د حالت د تقاضو سره ځم
و لاړ م مستقبل ته د ماضي روایات
زۀ د خپل حال د ولولو سره ځم
حمزه ! سفر که د حجاز وي نو هم
زۀ د پښتون د قافلو سره ځم

OWNED BY 0300 9792115

۳ - لو رم اور.د رکني بحر (دريم ٮاخ)

رمل د عربي عروضو د مفرد بحرونو څخه يو بحر دے او د اردو مقبول ترينه بحرونو څخه يو دے د علامه اقبال ؒ څلوېښت فيصده شاعري پۀ دې بحر کښې ده- د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن

د بحر رمل سالم شکل پۀ مقابله کښي د دۀ زحاف (زحاف پۀ رکنونو کښې تغير يا کمي بېشي ته وايي ، د زحاف پۀ ځاي پۀ پښتو کښې د " نيمګړي رکن " اصطلاح شتون لري) زيات کارول کېږي - د بحر رمل يو زحاف ، بحر رمل مثمن مقصور (يوه مصرعه کښې څلور رکنونه يا پۀ دوو مصرعو کښې ا تۀ رکنونه خو چې څلورم رکن يې نيمګړے وي) دے چې وزن يې داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلن/ فاعلات

د بحر رمل سالم يا اصلي وزن شپاړس سېلابونه لري او دا ذکر شوے زحاف يې پنځلس - پۀ بحر رمل سالم کښې "فاعلا تن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوے دے او پۀ رمل مثمن مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوے دے او پۀ څلورم ځل پۀ نيمګړي صورت کښې - د مياشرف يوغزل چې بحر رمل مثمن مقصور کښې شوے وو ، ترينه يوه مصرعه را اخلو :

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا کا چغار

OWNED BY 0300 9792115

پۀ دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو شوے دے چې هر ځلورم سېلاب يې خجن دے ، دا رکن څلور ځله تکرار شوے دے، درې ځله پۀ پوره صورت کښې او يو ځل پۀ نيمګړي صورت کښې -

د دې بحث نه سړے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه پۀ بحر رمل کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو پۀ " څلورم اوږد رکنې بحر " دريم ښاخ کښې راځي -

پۀ دې ښاخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ٌ | درې ځله پۀ پوره توګه راځي او بل ځل پۀ پاي کښې پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن پۀ درو خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابونه لري - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې پۀ هم دې ښاخ کښې شوے دے :

OWNED BY 0300 9792115

خومره پاګل وو چې پۀ ځلۀ کښې يې لمبه اخيسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
د لته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کړے دے
ورځ به د دوي پۀ برخه وه مونږه به شپه اخيسته

دوي هم رښتيا نۀ خوښول سر تۀ يې امن غوښتو
د انسانيت پۀ قتلِ عام کښې يې حصه اخيسته
هلته د يوۀ خداي خدايي نۀ وه هرې خوا ته خداي وو
مونږ پۀ يواځې ځان به خدايه ! ستا نامه اخيسته
ژوند ، د روښانه ژوندانۀ علامت مونږ به ګڼې
مونږ به شاهينه ! د تاودې سره سره اخيسته

د لوستلو نه پس د دمساز شاهين د غزل تقطيع بۀ پۀ دې ډول کېږي:

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

ځوم ره پا ګُل	وو چې پۀ خلُۀ	کښې يې لم بُه	ا خيس ته –
ه غه س ړُي	د تا د شُون	ډو چې بو سُه	ا خيس ته –
د ل ته چې چاُ	را س ره وېښُ	د ور ځو شپُو	ک ړے دے –
ورځ به د دُوي	پۀ بر خه وُه	مون ږه به شپُه	ا خيس ته –
دوي هم رښ تيُا	نۀ خو ښ وُل	سر تۀ يې اُ	من غوښ تو –
د ان سان يُت	پۀ قت لِ عُام	کښې يې ح صُه	ا خيس ته –
هل ته د يوُۀ	خداي خدا يي نُۀ	وه هرې خوُا	ته خداي وو –
مون ږ پۀ يوُا	ځې ځان به خدُا	يه ! ستا نا مُه	ا خيس ته –
ژوند د رو ښُا	نه ژون دا نُۀ	علا مت مُون ږ	به ګڼې –
مون ږ به شا هيُ	نه د تاو دُې	س ره س رُه	ا خيس ته –

۱ ـــــــ ۲ ـــــــ ۳ ـــــــ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

دا بحر پۀ پښتو شاعرۍ کښې ډېر زيات استعمال شوے دے او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت اوعمومي قبوليت لۀ مخې د مشق ا و تمرين دپاره د عبدالسلام بېتاب يو غزل وړاندې کوم ا و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم - لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې د بې قافيه مصرعو څخه دکوم اصول لۀ مخې يوه ځپه کمې را ځي -

د چا ګل مخي مسيحا پۀ ا نتظار پروت دے
ميئن دې ګله موده وشوه چې بيمار پروت دے
پۀ دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څۀ درکړمه ؟
پۀ مرګ مې هم پۀ سينه ستا د زلفو تار پروت دے
د زړګي درد به مې پۀ دې کښې هم لا څرګنده نۀ کړي
زما پۀ مخکښې زما لوټې لوټې ښار پروت دے
دا پۀ ارمان د سرو ګلونو شهيد شوے ښکاري
دا چې د سرو ګلونو هار يې پۀ مزار پروت دے
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پۀ نيولي قدم
لا يې پۀ ذهن کښې د کبر زوړ خمار پروت دے

OWNED BY 0300-9792115

۴ - لو رم اوږد رکني بحر (لورم ۱خ)

د د ي بحر تر ټولو لنډ ښاخ لومړے ښاخ دے چې مصرعه يې اووۀ (۷)سېلابه د ه ، دغسې اووۀ سېلابيزې دوې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو پۀ دې څلورم ښاخ کښې راتلونکې يوه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي - پۀ دې څلورم ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | لومړے او دريم ځل پوره تکرار کېږي خو دويم او څلورم ځل نيمګړے تکرار کېږي نو د اتم او شپاړسم سېلاب ځايونه (کوم چې خجن هم دي)به خالي راځي - اوس د اروابناد طاهر کلاچوي يوۀ غزل ،کوم چې د دې بحر پۀدريم ښاخ کښې دے ، ته رجوع کوم او څو شعرونه ترېنه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

داسې پۀ خيال او پۀ دار نيسم د خوبا نو لمن
لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن
چې لۀ رخساره د شفق د ناوې وينې څا څي
پرې لګېدلې د ه د چا د سرو لبانو لمن
چې بې نقابه پۀ ډک زړه د يار د يد ن وکړمه
هله به ډکه شي زما د د عاګا نو لمن
د اژ دها او د لړم نيونه نۀ ده ګرا نه
خو ډېره ګرانه ده نيو نه د سيا لا نو لمن
خوشبويه ځکه دے طاهره ! ستا د فکر نسيم
پرې لګېدلې ده د حسن د ګلا نو لمن

اوس به پهٔ دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون راولم چې د څلورم اوږد رکني بحر پهٔ دې څلورم ښاخ کښې ځاي شي ؛ يا به دا ووايم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل ترې جوړوم ؛

نيسم پهٔ خيال او پهٔ ډار ، زهٔ د خوبانو لمن
لکه چې نيسي غريب د باد شاهانو لمن
اوس د شفق د ناوې لهٔ رخسار وينې څاڅي
چا لګولې ده پرې د سرو لبانو لمن
چې بې نقاب پهٔ ډک زړهٔ د يار ديدن وکړمه
شي به مې هله ډکه د دعاګانو لمن
د اژدها ، د لړم نيونه نهٔ ده ګرانه
خو ده نيونه ګرانه تل د سيالانو لمن
طاهره ! دے خوشبو يه د تا د فکر نسيم
پرې لګېده د حسن د ښوګلانو لمن

OWNED BY 0300 9792115

اوس به يې د دې ښاخ پهٔ قالب کښې تقطيع وکړم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

ني سم پهٔ خيال	او پهٔ ډار –	زهٔ د خو با	نو ل من –
ل که چې ني	اسي غ ريب –	د باد شا ها	نو ل من –
اوس د ش فق	د نا وې –	لهٔ رخ سار وي	نې څا څي –
چا ل ګ و	لې ده پرې –	د سرو ل با	نو ل من –
چې بې ن قاب	پهٔ ډک زړهٔ –	د يار دي دن	وک ړ مه –

اشي به مې ه ُاله ۂ كه ⁻ا ا د د عا ګُا انو ل من ⁻ا

اد اژ د هُا اد ل رم ⁻ا انې و نه نُۀ اده ګرا نه ⁻ا

اخو ده نې وُ انه ګرا نه ⁻ا اتل د سيا لُا انو ل من ⁻ا

اطا ه ره دُے اخوش بو يه ⁻ا ا د تا د فُ اكر ن سيم ⁻ا

اپرې ل ګې دهُا د ح سن ⁻ا ا د څو ګك لُا انو ل من ⁻ا

ا۔۔۔۔۔۔نيمګړے رکن ۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔۔نيمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سېلابيزه غبرګه مصرعه ده - خجن سېلابونه يې صرف څلورم او دولسم دي - د هر نيمګړي رکن اخيري سېلاب د غورځېدو له مخې د اتم او د شپاړسم سېلابونو په ځاي کښې صرف دا نخښه لګولې شوې ده - د لومړي نيمګړي رکن (د اتم سېلاب د غورځېدو) له مخې دلته په وېنا کښې يوه فطري وقفه يا سکته راځي نو لوستو به په اووم سېلاب لږ غوندې تم کېږي - د وېنا په وخت به خجن سېلابونه څلورم او يولسم شي -

دلته يوه بله نکته هم د ښکاره کولو وړ ده ، چې که د دې بحر د دريم ښاخ پنځلس (۱۵) سېلابيزې مصرعې نه د مينځ اتم سېلاب لرے شي نو بيا هغه هم دې ښاخ ته راواوړي او دغه شان که د څلورم ښاخ غبرګې مصرعې ته د اتم سېلاب خانې په ځاي يو بل سېلاب ور زيات کړے شي نو دا بيا د دريم ښاخ په مصرعې کښې بدله شي -

OWNED BY 0300 9702115

پنځم اوږد رکني بحر

په شلورم اوږد رکني بحر کښې هم شلورم اوږد رکن ۱ ۲ ۳ ۴ ځل کارو شوے وو او په دغې پنځم اوږد رکني بحر کښې هم هغه شلورم اوږد رکن کارو شي نو په دې وجه دا دواړه بحرونه یوه بل ته سره نزدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق یوائې په وروستیني نیمګړي رکن کښې دے- د شلورم اوږد رکني بحر نیمګړے رکن د درو سېلابونو وي او شلورم یې لوېد وي خو د پنځم اوږد رکني بحر په وروستیني رکن کښې درې سېلابونه غورځېږي او نیمګړے رکن یې فقط د یوه سېلاب پا شي -

OWNED BY 0300 9792115

د ټېپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر په دویم ښاخ کښې او دویمه مصرعه یې په دریم ښاخ کښې راځي - د رکن د تکرار له مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو شلور ښاخونه لري ، خو نن صبا د نوي غزل په لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي- له دغو تجربو څخه یوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زیاتولو سره یې یو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي ا و د دې پنځم ښاخ د مصرعې اوږدوا شلو سېلابونو ته رسي - اګرچه داسې ببلګې ډېرې لږ دي خو نن صبا دا رجحان په زیاتېدو دے -

۱ - پنځم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پۀ دې ښاخ کښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه او بل ځل د يوۀ سېلاب پۀ نيمګړي شکل کښې راځي معنا يې دا ده چې د پاي رکن نه يې درې سېلابونه وغورځېږي - د دې ښاخ مصرعه پنځۀ (۵) سېلابه وي - خجن سيلاب يې څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم بحر تر ټولو لنډه يا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې هايکوګانې وړاندې کوم :

دعبدالسلام بېتاب هايکو : ۱ ګيله د چا نه

۲ مونږ هميشه ويشتي يو

۳ خپلو د شا نه

د دمساز شاهين هايکو : ۱ چې زړۀ و نۀ خوري

۲ نوره پۀ دې ګرانۍ کښې

۳ غريب به څۀ خوري

پۀ دې هايکو ګانو کښې درې درې مصرعې دي چې لومړۍ مصرعه يې پنځۀ (۵) ، دويمه يې اووۀ (۷)او دريمه يې بيا پنځۀ (۵) سېلابونه لري - د دې هايکوګانولومړۍ او دريمه مصرعه د پنځم اوږد رکني بحر پۀ دې لومړي ښاخ کښې راځي خو دويمه

OWNED BY 0300 9792115

مصرعه يې د څلورم اوږد رکني بحر پۀ لوړي ښاخ کښې راځي - لوستونکي د دويمې مصرعې د تقطيع مشق د څلورم اوږد رکني بحر پۀ لوړي ښاخ کښې کولې شي- د لومړۍ او دريمې مصرعې تقطيع به پۀ دې ډول کېږي :

| ۸ُ ۷ ۶ ۵ | ۴ُ ۳ ۲ ۱ |

اکي له د چُاا نه - - -| لومړۍ مصرعه

اخپ لو د شُاا نه - - -| دريمه مصرعه

ا------ نيمګړے رکن

| ۸ُ۷۶ ۵ | ۴ُ ۳ ۲ ۱ |

اچې زړۀ و نُۀ اخوري ---| لومړۍ مصرعه

اغ ريب به څُۀ اخوري ---| دويمه مصرعه

د تقطيع نه وروستو پۀ عملي توګه دا ښکاره شوه چې د جاپاني اهنګ د هايکو لومړۍ او دريمه ، دواړې مصرعې ، پۀ هم دې ښاخ کښې دي- د پاي پۀ رکن کښې دا نخښې - - - درې غورځېدلي سېلابونه (يو سېلابيز نيمګړے رکن) ظاهروي - د دې ښاخ د پنځۀ سېلابيزې مصرعې وزن پۀ څلورم خجن سېلاب باندې ولاړ دے - د دغې څلورم خجن سېلاب پۀ ځاي که سپک سېلاب راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نۀ شي ،خو که د سپکو سېلابونو پۀ ځاي خجن سېلاب وي نو هيڅ فرق نۀ غورځوي -

OWNED BY 0300-9792115

۲ - پنځم اوږد رکني بحر (دويم اخ)

د دې ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴ | پۀ پوره توګه پۀ دې ښاخ کښې دوه ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سپلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره پۀ بدلو او سندروکښې ليد شي - د ټپې دوا ړې مصرعې پۀ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهۀ سپلابيزه مصرعه يې پۀ دې دويم ښا خ کښې ده - د غازي سيال يو غزل ، چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

چې زوروي ، چې ژړوي مې
را ته خپل زور د حسن ښايي
ستا د مزا ج غوندې نا زکه
دا خلق پرخه ورته وايي
هغه پۀ ځان کښې نۀ ځائېږي
سيال پۀ سندره کښې يې ستايي

د تقطيع دپاره د غه درې شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

|چې زو ر وُي|چې ژ ړ وُي|مې - - -|

|را ته خپل زوُر|د ح سن ښُا|يي - - -|

|ستا د م زاُج|غون دې نا ز ُ|که - - -|

|دا خ لق پرُ|خه ور ته واُ|يي - - -|

|ه غه پۀ ځاُن|کښې نۀ ځا ئيُ|ږي - - -|

|سيال پۀ سن د ُ|ره کښې يې ستاُ|يي - - -|

نيمګړے رکن ـــــــــ۲ـــــــــا

مونږه وينو چې پۀ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيريني درې (لسم ، يولسم او دولسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه يو سېلابيز نيمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سېلابه راغله ا و خجن سېلابونه پکښې څلورم او اتم دي-

OWNED BY 0300 0702115

۳- پنځم اوږد رکني بحر (دريم ماخ)

د دې ښاخ مصرعه د دويم ښاخ د مصرعې نه څلور ځپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن ا ۲ ۳ ۴ | په پوره توګه په دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه ديارلس(۱۳) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره په بدلو او اولسې سندرو کښې ليد شي - د ټپې دوارې مصرعې په پنځم اوږد رکني بحر کښې دي، دويمه ديارلس سېلابيزه (اوږده) مصرعه يې په دې دريم ښا خ کښې ده - د درويش درانيِ يو غزل ، چې په هم دې ښاخ کښې دے ، دلته را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

د ګل ګريوان دے ، د ظالم اغزي لاسونه
خاونده مات ښۀ دي د دې سپرلي لاسونه
ما ستا د پاره مانيۍ جوړه کړه لۀ ستورو
خپلې جونګړې لره ځم زخمي لاسونه
دا ازادي ده چې هر څوک دې ربيي ژبې
دا اجازه نۀ شته چې وکړي لاسونه
دومره به ياد سا چې بل پۀ کا نو و
پر مخ د زمکې هر سړے لري لاسونه
لۀ ډېره وخته يو لۀ بله ګيله من دي
ز ما درويش تشه لمن ، سخي لاسونه

د تقطیع دپاره د غه غزل د دې بحر په رکنونو کښې

اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ً | ۵ ۶ ۷ ۸ً | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ً | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ً |

| د ګل ګرې وُان | دے د ظا لُم | اغ زي لا سُو | نه - - - |

| خا ون ده مُات | ښهٔ دي د دُې | سپر لي لا سُو | نه - - - |

| اما ستا د پُا | ره ما نې جُوا | ړه کړه لهٔ ستُو | رو - - - |

| خپ لې جون ګُک | رېږ ل ره ځُم | زخ مي لا سُوا | نه - - - |

| ادا ا زا دُي | ده چې هر څُوك | دې رې بي ژُ | بې - - - |

| ادا ا جا زه نُهٔ | شته چې وكُ | ري لا سُو | نه - - - |

| دوم ره به يادُ | سا چې بُل | پهٔ کا نو وُ | - - - |

| پر مخ د زمُ | کې هر س رُے | ل ري لا سُو | نه - - - |

| لهٔ دې ره وُخ | ته يو لهٔ بُ | له ګي له مُن | دي - - - |

| ز ما در وپُش | ت شه ل مُن | س خي لا سُو | نه - - - |

نیمګړے رکن ۔۔۔۳۔۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔۔۔۔۔۔۱

مونږه وينو چې پهٔ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيريني درې (څوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو پهٔ دې وجه د پاي رکن نه يو سپلابيز نيمګړے رکن جوړ شو۔ د دې ښاخ مصرعه ديارلس (۱۳) سپلابه راغله او خجن سپلابونه پکښې څلورم ، اتم او دولسم دي۔

OWNED BY 0300 9792115

۴ - د پنځم اوږد رکني بحر (لورم اخ) :

پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځهٔ سېلابیزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځهٔ سېلابیزې مصرعې چې (۵) یوه پهٔ بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سېلابیزه مصرعه ترېنه جوړېږي -

څنګه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوریزې) د پاره بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنګ زمونږ کلاسیکي شاعرانو پهٔ پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټا‌کلے خو د دې سره سره مونږ پهٔ دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

OWNED BY 0300 9792115

د محمد نوازخان طائر د یوهٔ نظم (طوفان را) ، چې پهٔ هم دغه بحر کښې دے ، څخه لومړي پنځهٔ شعرونه عرض کوم :

هله تا دي کړه ، ګوره باران دے
شابه مړدي کړه ،ګوره طوفان دے
لږ شان نظر کړه ، اسمان پړقیږي
دغه استازے ، د زول باران دے
بزد له پاسه ، اوس خو بیدار شه
د اسمان تندر ، ماتې تمبې کړي
قبلې ته ګوره ، تو رې وریځې
بیرغ پهٔ لاس کښې ، دي را روانې

پهٔ کړو وروځو ، کښې يې ورا دے

پکښې سېلاب دے، ترېنه امان دے

د دې ښاخ پهٔ قالب کښې اوس دغه شعرونه د تقطيع د پاره اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ُ |

| ه له تا دُي|کړه - - -| ګو ره با رُان | دے - - - |

| شا به مړ دُي | کړه - - - | ګو ره طو فُان | دے - - - |

| لړ شان ن ظُرا | کړه - - - | اس مان پړ قُې | ږې - - - |

| د غه اس تُا | زے - - - | د زول با رُان | دے - - - |

| بز د له پُا | سه - - - | اوس خو بي دُار | شه - - - |

| د اس مان تُن | ادر - - - | ما تې تم بُې | کړې - - - |

| قب لې ته ګُو | اره - - - | تو رې ور يُئ | اځې - - - |

| بې رغ پهٔ لُاس | کښې - - - | دي را ر وُا | نې - - - |

| پهٔ ک ړو ورُو | اځو - - - | کښې يې ورا نُړ | دے - - - |

| پ کښې سې لُاب | دے - - - | ترې نه ا مُان | دے - - - |

۱ـــ نيمګړے رکن ـــــ ۲ ـــ نيمګړے رکن

پهٔ دې قالب کښې مونږ ګورو چې څلورم اوږد رکن اول او دريم ځل پهٔ پوره شکل کښې تکرار شوے دے خو پهٔ دويم او څلورم ځل پهٔ نيمګړې شکل کښې - لکه څنګه چې د تقطيع د قالب نه ښکاره ده ' دا مصرعه يوه غبرګه مصرعه ده - د وېنا پهٔ وخت به

OWNED BY 0300 9792115

لوستونکي پۀ پنځم سېلاب لږ وقفه کوي بيا به مخکښې پاتې مصرعه وايي- داسې مصرعه پۀ روا نه وېنا کښې خپل ابلاغ نۀ شي کولې - پۀ قالب کښې يې خجن سېلابونه څلورم او دولسم دي خو د وېنا پۀ وخت به يو خجن سېلاب څلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اوږد رکني بحر (پڼ م اخ)

د پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سېلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سېلابيزې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سېلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس (۱۰) سېلابيزه مصرعه يو ځل بيا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم ښاخ شل (۲۰) سېلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا پۀ نوي کهول کښې ، د غزل پۀ لړ کښې د شل سېلابيزو مصرعو جوړولو رجحان پۀ زياتېدو دے -

OWNED BY 0300 9792115

اوس پۀ دې ښاخ کښې شوے د ادريس خان ادريس د غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

لۀ دې ماحوله لۀ دې رواجه ساه مې دوبېږي د ژوند پۀ لارکښې

د ګل پشانې هر يو ارمان مې وينم رېژېږي د ژوند پۀ لارکښې

مينه پۀ لرے او نزدے نۀ ده څۀ که جدا شو مونږ يو تر بله

زړۀ کښې ساتم دې زړۀ کښې ساته مې وخت به تېرېږي د ژوند پۀ لارکښې

تا خو به وېل چې دا کېدے نۀ شي چې تا زۀ پرېږدم تنها جنانه

نن راته وايې پۀ نيمه لارکښې لارې دوې کېږي د ژوند پۀ لارکښې

جنانه راشه د خدای دپاره زړۀ مې درزېږي پۀ ځان يرېږم

هسې نه مړ يم چې تۀ را درو حادثې کېږي د ژوند پۀ لارکښې

ادريسه ورشه جنان خبرکړه چې درومي دومره پۀ سفر لرے

بيا دې قسمت دے چې څۀ رادرومي څۀ را پېښېږي د ژوند پۀ لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم ؛

OWNED BY 0300 9792115

|۱ ۲ ۳ ۴ ۵| ۶ ۷ ۸ ۹ |۱۰| |۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴| ۱۵ |۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹| ۲۰|

الۀ دې ماحُوالها لۀ دې روُاجها ا ساه مې دوُ بېُا ږيا د ژوند پۀ لُاراکښې|

اد ګل پ شُا انې اهريوارمُانامېا اوې نم رې ژُې ږياد ژوند پۀ لُاراکښې|

امي نه پۀ لُا رےاو نز دےنُۀا دها اڅۀ که ج دُااشوامونږ يو تر بُ ا لها

ازړۀکښې ساتُماداې ازړۀکښې ساتُهامې ااوخت به تې رُې ږياد ژوند پۀ لُارا کښې|

اتا خو به وېُل اچې اداکې دے نُۀاشيا اچې تا زۀ پرېږُا دم اتن هاج نُانها

انن را ته وُايې اپۀ ني مه لُاراکښې| الا رې دوې کُې ږياد ژوند پۀ لُاراکښې|

اج نا نه رُا اشها د خداي دپُا رها ا زړۀ مې در زُې ږياپۀ ځان ي رُې ږم|

اه سې نه مُړ ايم اچې تۀ راد روُا ا احا د ثې کُې ږياد ژوند پۀ لُاراکښې|

اد ري سه ورُاشها ج نان خ بُراکړها اچې درو مي دُوم رهاپۀ س فر لُارے|

ابيادې قس مُت ادےاچې څۀ رادروُامي ااڅۀ را پې ښُې ږياد ژوند پۀ لُار کښې|

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو پۀ قالب کښې مو د نیمګړي رکن د یوۀ سېلاب دپاره فقط یوه هندسه رکن جوړکړے دے لکه ا۵ا ، ا۱۰ا ، ا ۱۵ ا ، او ا ۲۰ ا - مونږ به د ځان سره دا خبره پۀ ذهن کښې یاده ساتو چې د یوې هندسې رکن نه درې سېلابونه غورځېدلي دي -

پۀ دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې څلورم اوږد رکن پۀ پوره توګه هم څلور ځله تکرار شوے دے او هم دغه رکن بیا پۀ نیمګړي صورت کښې هم څلور ځله تکرار شوے دے- د دې ښاخ مصرعه شل سېلابه راغله او خجن سېلابونه یې څلور (څلورم،نهم،څوارلسم ، ا و نولسم) دي- د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې خجن سېلابونه دوه وو -

OWNED BY 0300 9792115

لنډ رکني بحرونه

کوم بحرونه چې لۀ لنډو (درې سېلابيزو) رکنونو ۱ ۲ ۳ |

څخه جوړېږي هغوي ته لنډ رکني بحرونه وايي - د دغو بحرونو هم شمېر کم دے او هم يې کارونه - د پښتو پۀ ټولې شاعرۍ کښې د دغو بحرونو کارونه پۀ اوړو کښې د مالګې برابره هم نۀ ده - د دغو رکنونو پۀ تکرار سره چې کوم "اهنګ" پيدا کېږي هغه لۀ ساده وېنا نه ډېر لرے دے نو ځکه پۀ دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي پۀ خلاف د اوږد رکني بحرونو چې پۀ هغوي باندې ژبه پۀ اسانه روانېږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو پۀ لړ کښې دې ته کتنه کېږي چې خجن سېلاب يې څوېم دے او رکن پکښې کوم يو را دے - پۀ دې وجه پېل لۀ هغه بحره څخه کېږي چې لومړے سېلاب يې خجن وي - پۀ دغسې بحر کښې رکن هم لومړے راځي نو نوم هم د لومړي بحر ورکوو:

OWNED BY 0300.9792115

لومړے لنډ رکني بحر

تر نزدې ماضي پورې لومړي لنډ رکن ته خالي رکن او بحر ته يې خالي بحر ويئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر نظره نۀ وو تېر شوے - هر علم د ارتقا تر مدارجو لۀ تېرېدو پس وده مومي يعني پوهه يا علم جمود نۀ قبلوي - د علم د دې ارتقا يې فطرت لۀ کبله د علمِ عروض پۀ لړ کښې نوے دريافت داهم دے چې اوس لومړے لنډ رکن او هم يې بحر موند شوے دے -

دا بحر د لومړي لنډ رکن |اُ ۲ ۳| چې لومړے سېلاب يې خجن دے د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر دري ښاخونه دي او هر يو ښاخ يې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي-

۱ – ~~لومړے لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |اُ ۲ ۳| په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې اووۀ (۷) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم او اووم وي -

OWNED BY 0300 9792115

د بېلګې په طور په دې رکن جوړ شوي د محمد نور څلور شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين په جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار
وران به کړي واړه په جل جل جل
زلفې لري الول- ول- ول
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک
پاتې به شي يو ځل ځل ځل
زلفې لري- الول- ول -ول

اوس د باندینیو شعرونو څخه دوه شعرونه (دویم او څلورم) د لړ بدلون سره لیکم چې هره مصرعه یې اووۀ سېلابه اوږده وي او د قاعدې تر مخه پۀ دې لومړي ښاخ کښې ځای شي:

وران به کړي واره پۀ جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي پۀ یو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه ګورو چې دا مصرعې پۀ لومړي خجن سېلاب شروع شوې دي ، اووۀ اووۀ سېلابونه لري ، هر دریم سېلاب (لومړے ، څلورم او اووم) یې خجن دے او هره مصرعه اووۀ (۷) سېلابونه لري - اوس دغه شعرونه د عروضوپۀ قالب کښې اچوم :

OWNED BY 0300 9792115

| ۱ُ ۲ ۳ | ۴ُ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ |

| وُران به کړي | وُا ره پۀ | جُل - - |

| زُل فې ل | رُي ا لو | وُل - - |

| پُا تې به | شُي پۀ یو | ځُل - - |

| زُل فې ل | رُي ا لو | وُل - - |

۱ ۲ نیمګړے رکن

۲ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |ا ۲ ۳| پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې د يوۀ سپلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې لس (۱۰) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم او لسم وي -

اوس د لومړي لنډ رکني بحر پۀ شروع کښې ليکلې شوو د محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړے او دريم) يو ځل بيا دلته وړاندې کوم ، کوم چې پۀ هم دغې دويم ښاخ کښې دي :

خوند کوي چين پۀ جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي، نۀ دار و مدار
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ پۀ عروضي پيمانه ګزوم :

ا ۲ ۳	۴ ۵ ۶	۷ ۸ ۹	۱۰ ۱۱ ۱۲
خوند ک وي	چين پۀ ج	بين د ن	ګار - -
سوال نۀ ج	واب وي نۀ	دا رو م	دار - -
ماه د ف	لک دے که	جن که م	لک - -
لمر که ق	مر که س	ما که س	مک - -

۱ ۲ ۳
نيمګړے رکن

د باندیني بحث پهٔ رڼا کښې د تقطیع دې تجربې ته که پهٔ غور سره وګورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ پهٔ معیار پوره پرېوځي -

۳ - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (دریم ښاخ)~~: پهٔ دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | پهٔ پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سِلاب نیمګړے رکن هم غواړي - مصرعه یې دیارلس (۱۳) سِلابونه لري او خجن سِلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم ، لسم او دیارلسم دي -

اوس د محمد نور پهٔ پورتنیو دوو (لومړے او دریم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې یې تر دیارلس سیلابونو پورې اوږدې شي :

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چین پهٔ جبین د نګار همېشه
سوال نهٔ جواب وي نهٔ دار و مدار همېشه
ماه د فلک دے که جن که ملک دے جنان
لمر که قمر که سما که سمک دے جنان

اوس د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطیع کول دي -

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ||

| خوند ک وي | چین پهٔ ج | بین د ن | ګار ه مې | شه - - |

| سوال نهٔ ج | واب وي نهٔ | دار و م | دار ه مې | شه - - |

ا ماه د ف ا لُک دے که ا جُن که م ا لُک دے ج ا نُان ـ ـ ا

ا لمُر که ق ا مُر که س ا مُا که س ا مُک دے ج ا نُان ـ ـ ا

۱ ۲ ۳ ۴ نیمګړے رکن

په دې تقطیع کښې دا صفا لیدے شي چې هره مصرعه دیارلس (۱۳) سېلابونه لري - خو یې د لومړي سېلاب نه شروع کېږي او بیا یې هر دریم سېلاب خجن دے په هره مصرعه کښې لومړے لنډ رکن په پوره توګه څلور ځله تکرار شوے دے او په اخیر کښې د یوه سیلاب په نیمګړي صورت کښې را دے -

OWNED BY 0300 9792115

دویم لنډ رکني بحر

دا بحر د دویم لنډ رکن ا ا ُ ۲ ۳ ا چې دویم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي- د دې رکن لومړے او دریم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي- دا دویم لنډ رکن چې څو ځله هم په مصرعه کښې تکرارکېږي نو په پوره توګه تکرار کېږي او نیمګړے رکن نۀ غواړي-

~~دویم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې ۱ –

دویم لنډ رکن پۀ پوره توګه دوه ځله تکرار کیږي او نیمګړے رکن هم نۀ غواړي د دې ښاخ مصرعه شپږ (٦) سېلابه وي خو پنځۀ (٥) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه یې دویم او پنځم دي - اوس پۀ دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل وړاندې کوم :

هغه نۀ څۀ کار کړي

نۀ کار نه انکار کړي

هر کار نه اسان دے

تنقید چې بسیار کړي

د غم استقبال کښې

خوشي کله بار کړي

اغیارنه به څوک کړي

ګیله یار لۀ یار کړي

سالک بیړند دے

خو وار ته به وار کړي

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستودا غزل د تقطیع د پاره د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ٗ ۲ ۳ | ۴ ٗ ۵ ۶ |

| ه غُه نۀ | څۀ کُار کړي |

| نۀ کُار نه | ان کُار کړي |

| هر کُار نه | ا سُان دے |

| تن قيُد چې | بس يُار کړي |

| د غُم اس | تق بُال کښې |

| خو شُي ک | ده بُار کړي |

| اغ يُار نه | به څُوک کړي |

| ڪي لُه يار | لۀ يُار کړي |

| سا لک بي | ړن دُے دے |

| خو وُار ته | به وُار کړي |

ا-------۲

OWNED BY 0300 9792115

۲ - دويم لنډ رکني بحر (دويم ښاخ) : پۀ دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سِپلابه وي خو اتۀ (۸) سِپلابه هم کېدې شي- خجن سِپلابونه يې دويم ، پنځم او اتم دي - پۀ دې ښاخ کښې شوے خپل يو غزل وړاندې کوم ، پس لۀ لوستلو به يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا
د قرب مساوي شي هجرا ن بيا
چې غم شي د زغم نه با هر نو
ضرور سو د ا يي شي ا نسان بيا

چې ذوق او اخلاص را پيدا شي
په عشق کښې کافي شي سامان بيا
چمن مې له تندې و چيړي
مګر که ساقي شي اسمان بيا
سالک د زړهٔ ملک جوګه نهٔ دے
پکښې چې جاري شي بحران بيا

اوس يې د دې ښاخ په رکنونو کښې ځايوم؛

١ ٢ ٣	۴ ۵ ۶	۷ ۸ ۹
يو ځل چې	را ضي شي	ج نان بيا
د قرب م	سا وي شي	هج ران بيا
چې غم شي	د زغم نهٔ	با هر نو
ض رور سو	دا يي شي	ا ن سان بيا
چې ذوق او	اخ لاص را	پي دا شي
په عشق کښې	کا في شي	سا مان بيا
چ من مې	له تن دې	و چې ړي
م ګر که	سا قي شي	ا س مان بيا
سا لک د	زړهٔ ملک	جوا که نهٔ دے
پ کښې چې	جا ري شي	بح ران بيا

١---------٢-------٣

OWNED BY 0300 9792115

۳ - ~~دویم لنډ رکني بحر (دریم ښاخ)~~ : پهٔ دې ښاخ کښې دویم لنډ رکن پهٔ پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او نیمګړے رکن هم نهٔ غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سېلابه وي خو یولس (۱۱) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه یې دویم ، پنځم ، اتم اویولسم دي - اوس پهٔ دې ښاخ کښې د امر دین شاعر لهٔ یوې اولسي سندرې څخه پنځهٔ مصرعې دلته را اخلم :

غریب امر دینه یغبال دي کوټه شو
چې یار نازنین اوس لهٔ تا بېګانه شو
ساقي رخصت راکړ چې څه مېخانې ته
مطرب حواله کړم سارنګ و طبلې ته
بلبل روانه کړمه باغ و باغچې ته

OWNED BY 0300 9792115

اوس یې د عروضو پهٔ رکنونو کښې اچوم ؛

۱ ۲ُ ۳	۴ ۵ُ ۶	۷ ۸ُ ۹	۱۰ ۱۱ُ ۱۲
غ رِیب ا	مر دُي نه	یغ بُال دي	کو ټُه شو
چې یُار نا	ز نُین اوس	لهٔ تُا بې	ګا نُه شو
سا قُي رخ	صت رُا کړ	چې څُه مې	خا نُې ته
مط رُب ح	وا لُه کړم	سا رُنګ و	طب لُې ته
بل بُل ر	وا نُه کړ	مه بُاغ و	باغ چُې ته

۱-------۲-------۳-------۴

دریم لنډ رکني بحر

دا بحر د دریم لنډ (دري سپلابیز) رکن | ۱ ۲ ۳ | چې دریم سپلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخیر رکن نه یې دوه سپلابونه غورځېږي نو نیمګړے رکن یې تش د یوۀ سپلاب پاتې شي -

کله چې مونږ د یوۀ بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ معلومول غواړو نو د هغۀ بحر د یوۀ پوره رکن او بل د نیمګړي رکن سپلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول لۀ مخې اوس چې د دریم لنډ رکني بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ جوړوو نو چې د یوۀ پوره رکن (دري سپلابیز) او بل د یوۀ سپلاب نیمګړي رکن سپلابونه سره جمع کړو نو څلور سپلابونه لاس ته راځي او هغه هم پۀ دې ډول چې پۀ دې څلورو سپلابونو کښې دریم سپلاب خجن وي اوس ستونځه دا ده چې د دریم اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ جوړښت هم داسې دے چې پۀ څلور سپلابه مصرعه کښې یې دریم سپلاب خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي جوړښت به پۀ یوۀ شان داسې وي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ |

اوس به دا ابهام پیدا کېږي چې یوه خاصه مصرعه مونږ د کوم بحر وشمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړے

OWNED BY 0300-9792115

شوے دے چې د دریم لنډ رکني بحر د لومړي ښاخ پۀ جوړولو کښې به دریم لنډ رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او یو ځل پۀ یوۀ سیلابیز د نیمګړي شکل پۀ توګه تکرار کېږي نو بیا به د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه راشي او د دریم اوږد رکني بحر سره به یې توپیر (فرق) ښکاره شي۔

۱ ــ ~~دریم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : د پورتني بحث پۀ رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |۱ ۲ ۳ُ | چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي ۔ دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره ډول او یو ځل پۀ یوۀ سېلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي ۔ مصرعه یې اووۀ (۷) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دریم او شپږم وي۔ پۀ دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل د لوستلو دپاره پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

د اقا ستا مقام دے
د زما د غلام دے
چې مرید د مراد شم
د طلب مې انجام دے
ګنا ه ګا ر مقتد ي یم
محبت مې امام دے
اوس توبه شوه رایاده
دځوانۍچې مابنام دے

سالک یارته اشعارکښېِ
ور لېږي سلام دے

د لوستلو نه پس یې اوس د دې ښاخ پۀ عروضي سانچه
کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ُ | ۴ ۵ ۶ُ | ۷ ۸ ۹ُ |

| د ا قُا | ستا م قُام | دے- - |

| د ز مُا | د غ لُام | دے- - |

| چې م رُید | د م رُاد | شم - - |

| د ط لُب | مې ان جُام | دے- - |

| ګ نا ه ګُار | مق ت دي | يم - - |

| م حب بُت | مې ا مُام | دے- - |

| اوس تو بُه | شوه را يُا | ده - - |

| د ځوا نُئ | چې ما ښُام | دے - - |

| سا لک یُار | ته اش عُار | کښې - - |

| ور لي ږُ | س لُام | دے- - |

۱ــــــ۲ــــنیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

۲ - دریم لنډ رکني بحر (دویم ښاخ)

بحرِ خفیف د عربي عروضو د مرکب بحرونو څخه یو مشهور بحر دے - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زیات مشهور دے-د بحرِ خفیف سالم وزن داسې دے:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات یې زیات استعمال کېږي - د دې بحر یولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (یوه مصرعه کښې درې او دوو مصرعو کښې شپږ رکنونه) په صورت کښې زیات کارو کېږي - د عروضو د تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې په بحرِ خفیف کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دریم لنډ رکني بحر" په دویم ښاخ کښې راځي لکه د دولت لواڼي له یوه غزل نه اخیستې شوې دا مصرعه :

دا جهان دے په مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن ا۱ ۲ ۳ُ ا چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن درې ځله په پوره ډول او یو ځل په یوه سېلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه یې لس (۱۰) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دریم ، شپږم او نهم وي- په دې ښاخ کښې اولسي سندرې هم ویئلې شوي دي- دلته د نمونې په حېث د حاجي استرانه بلوچستاني

OWNED BY 0300 9792115

د سندرې شخه لومړۍ نیمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي
د بهار موسم را خزان ځي
بورا ګان نن د ګل کړي سپلونه
عندلیب په باغچې کښې خندان ځي
طبیبان د عالم سو بې خوند ه
له علاج یې واپس بیما ران ځي
د ترکانو پر ملك لوي خطر دے
نن عراق ځي کابل ځي ایران ځي
په دنیا کښې هر خوا خرخشې دي
ټول قومونه د جنګ پر میدان ځي

OWNED BY 0300 9792115

د سندرې دا برخه د دې ښاخ په عروضي ساخت کښې ګورم :

|۱ ۲ ۳´| ۴ ۵ ۶´| ۷ ۸ ۹´| ۱۰ ۱۱ ۱۲´|
بل ب لُان	نن پر لُور	د بوس تُان	ځي - -
د ب هُار	مو سم رُا	خ زُان	ځي - -
بو را ګُان	نن د ګُل	کړي سپ لُو	نه - -
عن د لیُب	په باغ چُې	کښې خن دُان	ځي - -
ط بي بُان	د عا لُم	سو بې خوُن	د ه - -
له ع لُاج	یې وا پُس	بي ما رُان	ځي - -
د تر کُا	نو پر مُلك	لوي خ طُر	دے - -

نن ع رُاق	ځي کا بُل	ځي اې رُان	ځي - -
پۀ دن یُا	کښې هر خوُا	خر خ شُې	دي - -
ټول قو مُوا نه د جُنګ	پر مي دُان	ځي - -

ا۔۔۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔۔۔۔۔۳۔۔۔۔نیمګړے رکن

۳ - ~~دريم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن |ا ۲ ۳ُ | چې دريم سېلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن څلور ځله پۀ پوره ډول او يو ځل پۀ يوۀ سېلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې ديارلس (۱۳) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دريم ، شپږم، نهم او دولسم وي- پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او نظم هم - پۀ دې ښاخ کښې لکلې شوې د درويش دراني د يوې سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

تۀ مې ګل زۀ بلبل، ستا د مخ صفت وايم
تۀ د بل شوے جنانه خو زۀ به تل ستا 'يم
ستا دلارې اغزي پۀ خپل زړۀ کښې رانغاړم
چې وي ستا پر نامه ، پۀ هر هغه درد وياړم
د ملا ل پۀ دا حا ل سرو کال زۀ رضا يم
دا خبره تر لمر هم رو ښانه ده ما ته
چې غوږ نۀ تۀ زما شور او غوغا ته

خو درویش به همېش بیا هم داسې لګیا یم

تهٔ د بل شوې جنانه خو زهٔ به تل ستا، یم

اوس به دا سندره د دې ښاخ پهٔ عروضي چوکاټ کښې د

ځایولو کوشش هم وکړم :

|ا ۲ ۳ُ| ۴ ۵ ۶ُ| ۷ ۸ ۹ُ| ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ| ۱۳ ۱۴ ۱۵ُ |

|تهٔ مې ګُل| زهٔ بل بُل | ستا د مُخ | ص فت وُا| یم - - |

|تهٔ د بُل اشوې ج نُا| نه خو زُهٔ| به تل ستُا | یم - - |

|ستا د لُا| اړې اغ زُي | پهٔ خپل زړُهٔ| کښې ران غُا | ړم - - |

|چې وي ستُا| پر نا مُه| پهٔ هر هُ| غه درد ویُا| ړم - - |

|د م لُال| پهٔ دا حُال| س رو کُال| زهٔ ر ضُا| یم - - |

|دا خ بُ| ره تر لمُر| هم رو ښُا| نه د ه مُا| ته - - |

|چې غوږ نهُٔ| ني تهُٔ| ز ما شُور| او غو غُا| ته - - |

|خو در وُېش| به ه مُېش | بیا هم دُا| اسې لګ یُا| یم - - |

|تهٔ د بُل اشوې ج نُا | نه خو زُهٔ| به تل ستُا| یم - - |

ا ـــــــ ۲ ـــــــــ ۳ ـــــــ ۴ ـــــ نیمګړې رکن

ناویئلي دې پا نهٔ وي چې د ټپې دویمه مصرعه هم

دیارلس (۱۳) سېلابونه لري او دا لنډ رکني دریم ښاخ هم ؛ خو د ټپې

دویمه مصرعه پهٔ دې ښاخ کښې ځکه نهٔ ځائېږي چې د هغې خجن

سېلابونه بېل دي او د دې ښاخ بېل دي -

OWNED BY 0300 9792115

اخذ لیک یاکتابیات (Bibliography)

١ -عروض و بدیع ، ډاکټر صابر کلوروي (شعبۂ اردو پېښور یونیورسټي) ۲۰۰۱ ء علمي کتابخانه اردو بازار لاهور-

۲ -اصنافِ ادب ، رفیع الدین هاشمي ، سنګ میل پبلیکېشنز لاهور-

۳ - جوهرِعروض (اردو)، ۱۹۶۷ ء اغا صادق حسین،کوټه-

۴ _ پښتو عروض ، درویش دراني ، ۲۰۰۷ ء ، صحاف نشراتي مؤسسه کراچي-

۵- پښتو بدلمېچ ، دویم چاپ ۲۰۱۰ ء ، دوکتور مجاوراحمد زیار ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور-

۶- د پښتو ژبې او ادب تاریخ ۲۰۰۶ ء (ایم اې پښتو او سي ایس ایس لپاره) ، پروفېسر حنیف خلیل، یونیورسټي پبلیشرز قصه خوانی پېښور-

OWNED BY 0300 9792115

۷- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه مقدر، نیوز اېجنسي جمرود نیو مارکیټ -

۸- چاربېته (pdf file) ، شیرین یار یوسفزے ، ناچاپ نثر ۲۰۱۱ ء،
www.pukhto.net/ebook-journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (ځوارلس حرفونه دوه ویشت اوازونه) ، منتظر بېټني ، پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء-

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادنیٰ د پاره)،خیبر پښتونخوا ټېکسټ بک بورډ پېښور، پښتوقومي نصاب ۲۰۰۹ ء-

۱۱- د پښتو عروض ، میاشرف ، پښتوټولنه کابل، ۱۳۴۴ل -

۱۲ - مخزن ، اخوند درویزه بابا ، دویم اېډیشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء -

۱۳ - د خوشال خان خټک کلیات

OWNED BY 0300 9792115

،دانش خپرندویه ټولنه ۲۰۱۰ ء /۱۳۹۱
ل -
۱۴- دیوانِ عبدالرحمان بابا مومند ، تاج
محل کمپني محله جنګي قصه خوانۍ
، پېښور
۱۵- رنګونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ، غازي
سیال ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري
،څلورم اېډیشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ
یونیورسټي پرېس -
۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ،
۲۰۰۷ ء ، خورو عمردراز مروت،
دانش خپرندویه ټولنه -
۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد ،
۲۰۱۰ ء، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۹ - غزو ، امیرحمزه خان شینواري ،
حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډیشن
۲۰۱۰ ء، جدون پرنټنګ پرېس پېښور -
۲۰ - سرچینه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

ځل ۲۰۱۰ ء ، المیزان پبلشرز لاهور۔
۲۱ – بنګالي سندرې ، د قاضي نذرالاسلام نظمونه پهٔ پښتو ژبه ، ۱۹۶۴ ء، محمد نواز خان طائر، پښتو اکېډمي ، خیبر مېل پرېس پېښور ۔
۲۲- د مینې غېږ،طاهر کلاچوي ،الجمعیه اکېډمي محله جنګي پېښور ،۱۹۹۷ ء، منظور عام پرېس پېښور۔
۲۳ – ژغژغهٔ ، مؤلف بېتاب عادلوي ، ۲۰۰۶ ء، خورو تنقیدي ټولنه بنو ،العمران پرنټرز بنو ۔
۲۴ – مثالونه مشالونه ، شېخ نور علي نور ، ۲۰۱۳ ء، دي پرنټ مېن پرنټرز پېښور، محکمه ثقافت خیبر پښتونخوا ۔
۲۵ – ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام بېتاب ۔
۲۶ – ناچاپ شعري اثر ، دمساز شاهین ۔
۲۷ – ناچاپ شعري اثر ، نقیب الله

OWNED BY 0300 9792115

سالکؔ-

Da Pakhto Sher Uroozi Nizam
ازغن سفر
"د پښتو شعر عروضي نظامُ" زما د بنو د ډېر ګران ملګري نقیب الله سالک هغه زیار دے چې زۀ تر اوسه حېران یم چې د عروضو د موضوع د انتخاب پۀ وخت د دې سړي مازغه پۀ ځاې وو که نه ـ ـ ـ ـ ـ ـ! ځکه چې ښاغلي سالک چې کومې غنې پۀ لاسونو کښې راټولې دي دا د هوښیارو لېونو کار دے ـــــــ معلومه نۀ ده چې د ازغو او اور پۀ دې مزل کښې به یې څومره سختې زغملې وي؟ د کوم کوم طوفان سره به مخ شوے وي؟ د دې کتاب څېړنې به چا، چا ته مجبور کړے وي ؟ لوستونکي د دې اندازه کولې شي۔ خو دې ښاغلي شکست نۀ دے منلے او د خپلې مورنۍ ژبې پښتو یې یو بې حده مشکل اړخ ما او تاته رابرسېره کړے دے۔
اګر چې زمونږ څو مشرانو هم پۀ دغه موضوع زمونږ لار ښودنه کړې ده هغه مشران چې د ننني پښتو ادب محسنان او استاذان دي، خو سالک پۀ صورت کښې چې کوم ساده باده یو کلي وال سړي کوم کار کړے دے هغه یې زما پۀ خیال د خپل قد او وس نه ډېر زیات او پۀ زړه پورې کړے دے چې ډېر د ستائینې وړ دے۔ د څېړنې کار هیڅکله هم حرف آخر نۀ شي کېدے، دا سفر به که خېر وي جاري وي خو تر دې دمه پۀ دې موضوع د سالک کړاؤ هغه کارنامه ده چې سالک د پښتو ژبې سوچه مینن ثابتوي او ښاغلے سالک به په پښتو ادب کښې همېشه یاد ساتل کېږي۔
پۀ ډېره مینه
رشید جوهر
رسالپور